

Dr. Kurucz Mihály*

A szellemi tulajdon védelme az agrárjogban - a növényfajta oltalom agrárjogi specifikumai

Bevezetés

A tanulmánynak a szellemi tulajdonjog szűkebb tárgyát átfogó területe eredetét tekintve az ipari tulajdon elnevezés „jogutódjaként” alakult ki. Az iparjogvédelmi szabályozás az oltalmazni kívánt javak gazdasági-tulajdoni aspektusát ragadja meg. A szabályozás első sorban, és az alkotó védelmét¹ szolgálva időleges monopolhelyzetet teremt az alkotó javára, ennek megfelelően a tulajdonvédelem kevésbé valamely dolog más által való elsajátításának a kizárását² célozza.

Az iparjogvédelmi oltalmi tárgyak közül agrárjogi specifikumokat mindenekelőtt az un sui generis alkotások, mint amilyenek a földraj-

* *Dr. Kurucz Mihály, tanszékvezető egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Agrárjogi Tanszék, Budapest*

¹ Világhy Miklós „A szellemi alkotások jogi védelmének elvi alapjai a szocialista jogrendszerben” című tanulmányában. (ÁJTI Értesítője, 1960/2-3.)

²Lásd erről Lontai Endre-Faludi Gábor-Gyertyánfy Péter-Vékás Gusztáv: Szerzői jog és iparjogvédelem, Eötvös József Könyvkiadó, 2011; Tattay Levente: A földrajzi árujelzők nemzetközi szabályozása, Gazdaság és jog, 12/1996, 4. évfolyam, December; Tattay Levente: A bor és az agrártermékek eredetvédelme, Mezőgazda Kiadó, 2001, 58. o. Csészy György: Védjegyjog és piacgazdaság. Novotni kiadó, Miskolc, 2001, 37. o. Szilágyi János Ede: Eredetvédelmi kérdések a borjogban, Novotni Kiadó, 2009.; Iparjogvédelmi kézikönyv. KJK, Budapest 1974. 443 - 445. old.; A védjegy törvény magyarázata. HVG-ORAC 2014. 93 - 94. old. TATTAY Levente: Eredetvédelem Franciaországban, Külgazdaság, 2000, 3. szám, 29-41. p. TATTAY Levente: Gondolatok a földrajzi árujelzők jogi oltalma bevezetéséről. Magyar Jog, 1997, 4. szám, 193-200. p. SZABÓ Ágnes: Az iparjogvédelem jelentősége a borászatban. Borászati Füzetek, 2002, 2. szám, 16-19. p. SZABÓ Ágnes: Borcímkék és védjegyek. Borászati Füzetek, 2006, 1. szám, 15-18. p. SZABÓ Ágnes: Bor eredetvédelem a bor piac közös szervezésére vonatkozó új közösségi rendelet tervezetében. Gépirat, 2007. május. SZABÓ Ágnes: Borok, pálinkák, védjegyek, földrajzi árujelzők. Borászati Füzetek, 2005, 3. szám, 2-5. p. SZABÓ Ágnes: Szellemi tulajdonvédelmi rendelkezések a borpiac közösségi szabályozására vonatkozó hatályos közösségi és hazai rendeletekben. Gépirat, 2007. május 22. A tanulmány sokat merített Dr Szabó Ágnesnek a növényfajta oltalmat tárgyaló, a magyar jogtudományban úttörő jellegű és első, máig egyedül álló PhD dolgozatából.

zi árujelzők, növényfajta-oltalmi jogok és biotechnológiai találmányok. Erőteljesen megjelennek mindezek mellett a védjegyek is.

Figyelemre méltó különlegesség, hogy éppen az agrárjog terrénját érintően jelentek meg a szellemi alkotások körében olyan ún szomszédos³ oltalmi tárgyak (pl. árujelzők), amelyek valójában nem is szorosan vett alkotások, hiszen az alkotó személyiségét kifejező alkotói tevékenység szinte hiányzik belőlük (pl. a biotechnológiai találmányok, vagy az egyedi növényfajták). A tanulmány éppen ezért a polgári jog területéhez tartozó szellemi tulajdon⁴ szabályozása körében első széttekintésként ezekre az agrárjogi meghatározottságú speciális oltalmi tárgyakra koncentrált. Ennek megfelelően nem foglalkozom a szellemi tulajdon körében sem a személyi jogi vonatkozású jogintézményekkel, de eltekintek az agrárjogi szempontból is különösen érdekes vetületű védjegyek⁵, a nyilvánosságra nem hozott adatok, a know-how-k⁶ tárgyalásától is.⁷ Az agrárjogi specifikumok okán szükség szerint foglalkozom a szellemi tulajdon ún szomszédos jogintézményei, mint a földrajzi árujelzők, az

³ A szellemi alkotások joga; Szent István Társulat, Budapest, 2007. TATTAY Levente: A földrajzi árujelzők és a gazdasági verseny az európai közösségben [sic!]. Magyar Jog, 1998, 6. szám, 351-361. p. TATTAY Levente: A földrajzi árujelzők nemzetközi szabályozása. Gazdaság és Jog, 1996, 12. szám, 16-19. p. TATTAY Levente: A földrajzi árujelzők piacgazdasági jelentősége. Propaganda - Reklám, 1998, 2. szám, 16-17. p. TATTAY Levente: A földrajzi árujelzők szabályozása és bírósági gyakorlata az Európai Közösségben, Gazdaság és Jog, 1999, 2. szám, 15-19. p. TATTAY Levente: A földrajzi megjelölések védelme az Amerikai Egyesült Államokban. Jogtudományi Közlöny, 2000. május, 194-198. p.

⁴ Szladits Károly "A magyar magánjog vázlatja" (Grill Károly Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1937. 380. p. A jogoknak egy alcsoportja az ember bizonyos gondolati termékein (szellemi alkotásain) biztosítanak a tulajdonhoz hasonló kizárólagos uralmat. Ezeket jelölik az eszmei tulajdon nevével. Az ide tartozó jogok a magánjogi forgalom pl. átruházás, terhelés tárgyai lehetnek akár csak a dologi jogok, és a jog az arra jogosultnak a tulajdonhoz hasonló kizárólagos hatalmat (abszolút jogot) biztosít. Ezek a jogok mintegy középen állnak a dolgokra irányuló tulajdonjog és a személyiségi jogok között. Kolosváry Bálint a dologi jogról írott tanulmányában kifejti, hogy a tulajdonjognak kizárólag az egyedi dolog a tárgya, a szellemi javak: a szabadalmi jog a tulajdonnak nem tárgyai. (in: Szladits Károly: A magyar magánjog, 1942. II. kötet 115. o., Grill Károly Könyvkiadó Vállalat) A szellemi alkotások jogával összefüggésben kialakult különféle elméletek és azok történeti fejlődésének összefoglaló elemzését lásd különösen Lontai Endre: "Szellemi alkotások joga" c. művét (Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998.)

⁵ Csak példaként említem a Hungarikum védjegyet.

⁶ Bacher Vilmos: A szellemi tulajdon jogi védelme és a Ptk. (PJK, 2000/3., 23-32. o.

⁷ Bacher Vilmos: i.m. 23-32. o.

eredet-megjelölések eseteivel. Nem érintem a biotechnológia problémakörét, pedig itt az agrárjogi specifikumok hangsúlyosan megnyilvánulnak.⁸

A tanulmány végén egy klasszikus agrárjogi iparjogvédelmi jogintézmény, a növényfajta oltalom kérdéskörét is tisztán agrárjogi kontextusban tekintem át.

I. A szellemi tulajdon jog agrárjogi specifikumai

Az agrárjognak az 1990-es évektől megnyilvánuló új karakterisztikus eleme az internacionalizáció, illetőleg az ökológiai metamorfózis. Ez a jelenség minden részjogterületnél megfigyelhető, az egységes agrárjog tartalmának változó területi hatályok mentén való pulzálását eredményezi.⁹ Az agrárjog „nemzetköziesedése” a szabályozási logika kikristályosodási pontjait figyelve egyre inkább globális, és a regionális determinációt eredményez, és a jogterület tagállami szabályozása is csak ennek mentén érthető meg.

A szabályozási kényszert alkotó tárgyváltás részterületei:

- az élelmiszer nemzetközi kereskedelem, illetőleg az ennek ellenfelezülő közbiztonsági (állat-növény-, élelmiszer-humán) klauzulák köré szerveződik a jogi normaalkotás;
- az ökológiai metamorfózisnál az agrárjogi szabályozás kulcselemei jelennek meg az agrártermelés által veszélyeztetett környezeti médiák védelme kapcsán
- a termőhelyi metamorfózis igen közvetetten jelentkezik és elsősorban a szellemi tulajdon jog szomszéd intézményei révén ismerhető fel.

⁸ Ezek a szellemi tulajdon köréhez sorolt, rendszeridegen specifikus jogintézmények tömegesen mutatják fel a rendszerezésre beállított jogtudománnyal csúfot őrző tulajdonosságokat: keletkezésükben sem közvetlen emberi alkotómunka eredményei, magukban rejtnek a know-how-ra jellemző tartalmi jegyeket, mint hagyomány, folklór, forgalomképtelenségük ellenére vagyoni értékkel bírnak, nem képeznek jogi monopóliumot, sőt – adott termőhelyhez köthető – azaz tárgyiasult struktúrájú és személyi elvű kollektív jogosultságot jelenítenek meg.

⁹ TÉGLÁSY Péter: A magyar agrárjog átalakulása 1985/1990-2005. Korreferátum Tanka Endre: A magyar agrárjog átalakulása 1985/1990-2005 című előadásához. In: JAKAB András – TAKÁCS Péter (szerk.): *A magyar jogrendszer átalakulása 1985/1990-2005. Jog, rendszerváltozás, EU-csatlakozás*. Budapest, 2007, Gondolat – ELTE ÁJK, 740-743. p.

- erőteljes az állatvédelmi szabályozás, amely közvetlenül önállóan, illetőleg közvetve a biotechnológia szabályozási köntösében, de elsősorban a fogyasztó, illetőleg a környezet- és természetvédelem jogintézményeinek szolgáltatában jelenik meg.

Az agrárjogi szabályozás elméleti modelljének bővös négyzete:

- tárgyi,
- tevékenységi mozzanatok bár lényeges új szempontokkal bővülnek,
- a szervezeti, továbbá az
- alanyi vonatkozások nem kapnak meghatározó új, dogmatikai szempontból új jellegzetességet.

Az agrárjognak a szellemi tulajdonjog jogintézményeivel való vegyülésében is az agrárjog általános rendező elvei: a tárgyi (mezőgazdasági termék és a természeti egyediség: termőhely, táj, tájhoz kötődő alanyilag nem meghatározott szakmai, pl. hagyományos tudás), a tevékenységi (termékelőállítás és feldolgozási tevékenységkifejtés), alanyi (a mezőgazdasági termelő egyedisége és meghatározott alanyi körhöz rendelt szakmai ismeretei), illetőleg szervezeti (agrárüzem) meghatározottságok jelennek meg. Az agrárjog alapvető rendező elveiből az alanyi meghatározottság a sajátos termelői szaktudásban egyre növekvő szerepet kap, míg a szervezeti hozzárendelési kérdés alárendelt vagy elhanyagolható szerepet játszik továbbra is.¹⁰

1.1. A tárgyi meghatározottság differenciáltsága

A szellemi tulajdonjog tárgyi specifikumait elsősorban a mezőgazdasági termék és élelmiszer, másodsorban a termék tulajdonságait közvetlenül meghatározó sajátos termőhely, harmadrészt a mezőgazdasági termelők generációi által kifejlesztett és generációk által átadott egyedi titkos, hagyomány, mint személyek csoportjaihoz kötődő sajátos know how adhatja meg.

A tárgyi elem: a mezőgazdasági termékek, azok feldolgozott változatai, az élelmiszerek közös jellemzője egy adott termőhely geológiai, ökológiai, éghajlati meghatározottságából is eredő korlátozott és környe-

¹⁰ Mikulás Ildikó: Az Európai szőlészeti és borászati szabályozása, Szemelvények a közös borpiaci szabályozásból és egyes tagállamok gyakorlatából, Budapest 2001, Hegyközségek Nemzeti Tanácsa, 11-25. old. Szilágyi János Ede: Eredetvédelmi kérdések a borjogban, Novotni Kiadó, Miskolc 2009., Csécsy György: A földrajzi árujelzők oltalmának új irányai In: Collectio Iurodica Universitatis Debreceniensis VI., In: Collectio Iurodica Universitatis Debreceniensis VI., Debrecen 2006, , 85. old.

zeti feltételekhez kapcsolt használhatóságuk, fogyaszthatóságuk. A tárgyi elem sajátossága és különlegessége a termőföldhöz, mint ingatlanhoz is kötődő termőhely, az ahhoz kötődő sajátos biológiai-fiziológiai, gyakran geológiai, meteorológiai és más gyökerű természeti meghatározottságában rejlik.

A mezőgazdasági termék egyedi minőségét jogilag az értékkritérium intézményével is meghatározzák, amely lehetővé teszi annak tulajdonságai ugyanazon termékcsoporthoz más elemeihez viszonyított besorolását magas, közép- vagy alacsonyszinten, és mivel ez a termék eredetére is mutat, a termék minősége származási helyének megjelölésén keresztül is érvényesül.

A mezőgazdasági termék biológiai mulandósága, tulajdonságainak korlátozott időtartamra garantálható jellege, de termőhelyhez és helyi szaktudáshoz kötöttsége, ebből eredő egyedisége biztosítása miatt nem elegendő az utólag (ex post) ható szavatossági eszközök jelenléte, "már előre (ex ante)" meg kell adni - mégpedig imperatív módon - azokat az előállítási, feldolgozási feltételeket, amelyekből a termék egyedi lényegi tulajdonságai garantálhatók, amelyek esetén a kontraktusok tárgya lehet. Ez közjogi jellegű agrárjogi szabályozási metódust igényel.

A mezőgazdasági termék, élelmiszer egyediségét adó tárgyi specifikumok egyszerre jelennek meg az előállítás, feldolgozás, lokális üzemi és termelői viszonyai, valamint forgalomba hozatali feltételei közjogi szabályozása révén. A közjogi szabályozás alapját és célját egyidejűleg adja externáliaként közbiztonsági követelmény: növény-, állat- és humánegészségügy, másfelől a termőhelyi közösségekhez kapcsolódó személyes elemek, mint a szaktudás, szakmai gyakorlat, előállítási, tartósítási technológiák. Ez utóbbi követelmények a rurális jog, illetőleg a kereskedelmi jog terén is megjelennek, de szűkebb forrásuk az iparjogvédelmi jogterület.

Ide tartoznak agrárjogi vetületben az *un sui generis* alkotások körébe sorolt

- biotechnológiai találmányok,
- növényfajták szabadalmi oltalma és
- az árujelzők.

A termőhelyhez kötődő tárgyi specifikumhoz: a mezőgazdasági termékhez, illetőleg élelmiszerekhez rendelt a földrajzi árujelzők jogintézménye.

A földrajzi jelzés az árujelző *passzív típusa*. Földrajzi árujelzőnek tekinthető *valamely táj vagy helység neve*, amelyet az e helyről származó – a meghatározott földrajzi területen termelt, feldolgozott, illetve előállított – olyan termék megjelölésére használnak, amelynek *különleges* (az uniós rendeletben: adott földrajzi területnek tulajdonítható sajátos) minősége, hírneve vagy egyéb jellemzője alapján egyértelműen megkülönböztethető. A földrajzi jelzéseknél a kiemelt tulajdonság elég, ha lényegileg a földrajzi származásnak tulajdonítható, a termék előállításának fázisai közül pedig elég, ha az egyik az érintett területen zajlik.

Az eredetmegjelölés az árujelző *aktív típusa* (pl. tokaji bor), szűkebb értelemben vett és szigorúbb feltételeket rögzítő kategóriát képez. Védett eredetmegjelölést meghatározó sajátos jellemzőknek együttesen kell fenn állniuk. A mezőgazdasági termék egyedi jellemzőit kizárólag vagy lényegében

- az adott föld geológiai, így a földrészletek ásványi anyagtartalma, tovább talajtani, a termőhely éghajlati és geográfiai környezetére jellemző természeti tényezői, és

- a termék előállításának fázisai közül mindegyiknek az érintett területen kell megtörténnie: a termék termelése, feldolgozása és előállítása az adott területen történhet csak.

A természeti tényezői és alanyi, emberi tényezőknek együttesen a meghatározott termőhelyhez kell kötődniük.¹¹

A földrajzi árujelzők körében a nemzetközi és uniós (közösségi) szabályozás meghatározásbeli eltéréseket is mutat, de lényegi tartalmát tekintve azonban megegyezik a nemzeti definíciókkal.

A földrajzi jelzők oltalmi rendszerének territoriális vonatkozásai, szintjei

A magyar földrajzi árujelzők oltalma három, egymás mellett működő és egymást kiegészítő – esetenként kizáró - rendszerből épül fel:

- a nemzeti,
- uniós (közösségi)¹² valamint

¹¹ Így például Magyarország boraival kapcsolatban eredetmegjelöléseket vették nyilvántartásba: Tokaj, Mór, Balatonmellék, Somló, Balatonfüred-Csopak, Eger, Debrő, Badacsony, Villány-Siklós, Pécs-Mecsek, Verpelét, Sopron, Szekszárd.

¹² Mezőgazdasági termékek és élelmiszerek Uniós (közösségi) oltalom kizárólagos (1151/2012/EU rendelet); Nemzetközi oltalom Lisszaboni Megállapodás (a 28

- a nemzetközi oltalom.¹³

Az árujelző a legtöbb tartalmi eltérést mutatja a szabadalmi oltalom tartalmi sajátosságaitól. Az első és meghatározó eltérés kifejezetten agrárjogi tárgyi specifikum, nevezetesen az, hogy a földrajzi árujelzők meghatározóan agrártermékekre vonatkoznak, illetőleg mezőgazdasági termeléshez és termőföldhöz kötődnek. Ez az összefoglalóan rurális meghatározottságnak is nevezhető determinációs tényezők adják alapját az agrárjogi jogintézmények körébe való sorolásnak.

A földrajzi árujelzők által betöltött, a jogi védelmi rendszert hordozó funkciók:

- a megkülönböztető funkció, amely biztosítja, hogy meghatározott mezőgazdasági termék, élelmiszer, mint áru, áruk csoportja egy – egyedileg nem megjelölt, folytonosan változó személyi összetételű – termőhelyileg meghatározott előállítói körhöz kapcsoljanak;

- az információs funkció, amely a fogyasztót egyértelműen tájékoztatja az áru vagy szolgáltatás eredetéről, származásáról;

- a minőséget garantáló funkció, amely az árujelző utaló jellege folytán a fogyasztókban kedvező benyomást vált ki, és ezáltal vásárlói kereslet generál a megjelölt termék iránt. Ezt a pozitív asszociációt, kialakult meggyőződést az árujelzőt használó a termékhez kötődő marketingtevékenysége során célzatosan alkalmazza.

Az erőteljesen agrárjogi specifikumokat hordozó földrajzi árujelzőkhöz fűződő jogok egyedisége az alábbiakban ragadható meg:

- nem hordoznak kizárólagosságot, nem egy személyt, alanyilag meghatározott személyek körét megillető jogok, hanem termőhelyéhez kötődő személyek csoportját megillető kollektív jogosultságok.

részes államban).

¹³ A szupranacionális szintű földrajzi árujelzők, különösen az eredetmegjelölések alkalmazása kapcsán az EU-n belül jelenleg is vita folyik. Az egyik álláspont szerint, amikor egy vállalkozó földrajzi árujelző alkalmazása útján kívánja termékét magasabb minőségű terméként feltüntetni, ezzel elvileg megvalósul a különböző földrajzi területeken működő vállalkozások közötti diszkrimináció, azaz sérülnek a közösségi versenyjog szabályai és az egységes belső piac elve. Emiatt szerepel az EGK rendeletben a "különleges" jelző helyett a "sajátos minőség" szókapcsolat. A másik álláspont viszont az Unió világkereskedelmi pozíciójának növelése érdekében azt próbálja elérni 41 európai eredetmegjelölés – köztük a magyar tokaji név – esetében a WTO fórumain, hogy a világkereskedelmi szervezet az összes tagállamában biztosítson termékeik számára kizárólagosságot hasonló feltételekkel, mint ahogy az az EU tagállamai között jelenleg életben van. Lásd erről az EB a Jacques Pistre ügyében vagy az Eggers-ügyben hozott ítéletét.

- az oltalom nem korlátozott időben hatályosul,
- az oltalmazott jog nem forgalomképes, de vagyoni értékkel bír, így az oltalmazott jogra nem lehet másnak használati engedélyt (licenc) adni,

- az oltalmazott jog földrajzilag meghatározott – önálló földrészletekből álló – termőhelyhez kapcsolódik, azaz ingatlanjogi meghatározottságú személyi kört illet meg kollektív jogként; a termőhely feletti használati jog elvesztése egyúttal a mezőgazdasági termék jogi oltalmának elvesztését is eredményezi egyben.

A földrajzi árujelző – a regisztrált termőhelyen földhasználati jog alapján a terméket előállító jogosultak kollektív jogosultsága. A kollektív jogosultsággal rendelkező alanyok alanyilag meghatározhatók, jogosultságok együttes. Az előállított termékre a földrajzi árujelző használatára való jog ennek alapján három, konjunktív feltétel fenn állását igényli:

- a lajstromozott termőhelyhez tartozó földrészletre földhasználati jog szerzése,
- az érintett földrajzi területen történő termék előállítása,
- lajstromozott terméknek a termékleírás szerinti előállítása.

A földrajzi árujelző alanyi oldalán fenn álló kollektív jogosultságból fakad, hogy a földrajzi árujelző használatára való jog bárkit megillet, aki az érintett földrajzi területen állít elő termékleírás szerint származó, illetőleg előállított terméket.¹⁴

A földrajzi árujelzőkre vonatkozó oltalom nem személyhez kötődő oltalom, vagyis nem birtokolható és nem értékesíthető kollektív jogosultság, amely minden előállítót megillet, aki az érintett területen, az adott termékleírást kielégítő terméket állít elő. Kizárólag azok a termékek jogosultak az „oltalom alatt álló” megjelölést viselésére, amelyek bekerültek az oltalom alatt álló eredetmegjelölések és földrajzi jelzések uniós jegyzékébe. Az oltalom tehát a földrajzi árujelző közösségi nyilvántartásba vételekor keletkezik és korlátlan ideig tart.

Valamely földrajzi árujelző oltalomban részesítését kizárólag *csoportosulás* kezdeményezheti. E vonatkozásban csoportosulásnak minősül az ugyanazon mezőgazdasági termékkel vagy élelmiszerrel foglalkozó termelők és/vagy feldolgozók társulása annak jogi formájára vagy

¹⁴ Nem csupán a bejelentők jogosultak az oltalom alatt álló földrajzi árujelző használatára.

összetételére tekintet nélkül.¹⁵ A csoportosulásban egyéb érdekelt felek is részt vehetnek, mivel a jelölések közös jelek, melyeknek hozzáférhetőnek kell lenniük minden termelő számára, akik elfogadják a bejegyzett termékleírást, valamint a csoportosulás céljait, vállalásait.

1.2. Az alanyi meghatározottság bizonytalansága: a termelő termékelőállítási és feldolgozási szaktudása, mint a tevékenységi specifikum tárgyi-territoriális-alanyi meghatározottsága

A tevékenységi mozzanat egyben a tevékenység kifejtő magatartások kapcsán kialakuló viszonyokat is jelenti, ahol a közjog a használat, hasznosítás, termék előállítás feltételeit, mozzanatait, a felhasználható anyagokat, eszközöket, felszereléseket, élő- és élettelen eszközöket, természetes és manipulált organizmusokat, eljárásokat normatív módon meghatározza, kiemelve azokat az elsajátítási jogviszony ura, az autonóm személy hatalmassági köréből.

A tevékenység agrárjogi mozzanatát aláhúzza az alanyi jelleg, de még hangsúlyosabban a tevékenység iránya és célja a termék, más dolog tulajdonsága és meghatározottsága, mint tárgy.

Az agrárjogi specifikum kereskedelmi jogias. Agrárvállalkozási szinten ez innovációs, és jogvédelmi kérdés, versenyelőny, illetőleg versenyhátrány, befektetés, illetőleg profit értelmezési háromszögében nyer értelmet, kifejezetten és elsődlegesen gazdasági jelentőséggel bír. A tevékenységi oldal jelenti az üzletszerűséget, mint gazdasági tevékenységet vezérlő céltételezettséget.

Az önellátási, vagy reciprocitási jellegű koordináción alapuló tevékenység jellemzően kívül esik az agrárjog körén, így különösen a szíveségi, viszonyossági elvű kapcsolatok köre (reciprocitási elvű társas tevékenységek, viszonyok). Az agrárjog körébe esnek viszont a tevékenység folytán előállított termékek, azok forgalomba hozatala, feldolgozása, csomagolás, tárolása során keletkező áruviszonyok.

Ugyanakkor az agrárjoghoz kötődő rurális komponens éppen a hagyományos tudáson alapulóan nyer jelentőséget az iparjogvédelemben

¹⁵ Közösségi oltalom iránt tehát kérelmet nyújthat be valamennyi gazdasági társaság, egyéb jogi személyiségű szerveződési formák (egyesület, alapítvány stb.), vagy akár polgári jogi társaságok is. *Természetes* vagy *jogi személyek* kivételesen, csak abban az esetben nyújthatnak be kérelmet, ha a kérelem benyújtásának időpontjában az érintett személy a termék egyetlen előállítója a körülhatárolt földrajzi területen (természetesen ilyenkor sem kizárólag az ő számára lesz fenntartva az oltalom).

is. A mai, kereskedelmi jogias agrárjog archaikus nyúlványa a tradíciókat őrző rurális világ, annak a kölcsönösség elvén nyugvó, hagyományos szabályozási mechanizmusa, amely az önellátási/reciprocitási jellegű koordináción, mint tevékenységszervező, illetőleg forgalomszabályozó elven alapul. A modern agrárjog oldaláról ez a szabályozási mechanizmus nehezen értelmezhető, mivel az nem az agrárvállalkozókra irányul, nem a piaci szereplők kereskedelmi motívumokból táplálkozó innovációs igényére adott válasz, első sorban nem gazdasági jelentőségű. A sokszor évszázados szakmai tudás megosztásának ez a mára partikulárisává vált rendszere témánk szempontjából azért is érdekes színfoltja a letűnő rurális világnak, mert szabályként nélkülözi a tudás titkosságát, sőt ezzel ellentétben a licencia nélküli tudásmegosztáson alapul, amely egyben ingyenes, azaz éppen fordított elven működik, mint azt a szellemi tulajdonjog dogmatikai rendszere feltételezi. Fel sem merül az innováció támogatásának, és a versenyképesség, a tulajdonjogi oltalom, a jutalom, a publikációs érdek, az ösztönzési érdek kereskedelmi jogias szempontja.¹⁶ Éppen ezért indokolt, éppen agrárjogi aspektusból kisebb kitekintést tennünk.

Az alanyi meghatározottsághoz kell sorolnunk a növényfajta oltalmi rendszer gazdálkodói privilégiumrendszerét is, amelyet a tanulmány végén térünk ki.

Rövid visszatekintés az évezredes hagyományon alapuló tradicionális szaktudás szerepére, illetőleg annak újabb jogi védelmére

A mezőgazdaság rurális térségi szereplői évezredes tudást halmoztak fel, amelyek az egyes elkülönülő termőhelyek használatához, az ott elérhető legjobb, vagy sajátos ízeket és tulajdonságokat felmutató, megkülönböztethető minőségű és az adott termőhelyhez kötött termékek előállításához kötődnek. Ezt a szaktudást megszerzőik átadták utódaiknak, termelő társaiknak, mindenféle ellenszolgáltatás nélkül, kivívnán a szűkebb közösség elismerését. Az “innováció támogatásának jutalma, motívuma” tehát az adott termelői közösség respektje volt. Ez egy sajátos – részben titkolt, részben kiválasztott termelői körrel személyi alapon megosztott tágabb értelemben vett know how, amelyet nem titokban tartási és ellenérték és engedély fejében történő megosztási céllal “találtak föl”. A tudást körülölelő részleges és bizalmi elven alapuló személyi-

¹⁶ Tattay Levente: A szellemi alkotások joga; Szent István Társulat, Budapest, 2007.

leg szűrt nyilvánosságnak egy nagy előnye is megvolt: nem férhetett hozzá bárki, hiszen annak megszerzése a tudás birtokosának ismeretmegosztási hajlandóságán alapult. Az ismeret nem áruviszony keretében vált nyilvánossá, hanem a személyes bizalom alapján válhatott csak forgalom tárgyává, e személyi előfeltétel nélkül “forgalomképtelen”-ként rögzült, de főleg titokban maradt.

A profitorientált biotechnológiai kutatások elterjedésével azonban ezek a hagyományos tudások is új kihívások elé állnak: szakképzett kutatók is elorozzák őket, ha tehetik, nem is említve a nagy vállalatokat. Ennek megfelelően egyfajta válaszként, oltalmi céllal jogi fogalomként jelenik meg az ún. „hagyományos tudás”, illetőleg az annak jogtalan elsajátítását átfogó „biokalózkodás” jogi fogalma. A hagyományos tudás¹⁷ az adott termőhelyhez kötődő „öslakosság” megfigyelésen alapuló hagyományos biológiai tudás. Az ezzel szembefeszülő ismeretlopás, a biokalózkodás pedig a hagyományos közösségek tudása által hozzáférhető, megismert vagy tőlük származó „biológiai anyagok”, eljárások jogosulatlan használata vagy az így előállított termékek gyártásának és használata felett kizárólagossági jogi megszerzése.

Az ún. hagyományos tudás védelmének szükségessége¹⁸ a biotechnológiai módszerrel előállított új növényfajták oltalmához is kapcsolódik, itt első sorban a fejlődő országok részéről merül fel igény.

¹⁷ Az ENSZ 1994-ben készített egy nyilatkozat tervezetet a bennszülött lakosság jogairól. A nyilatkozat tervezet 12. cikke szerint „A bennszülött lakoságnak joga van a kulturális hagyományai és szokásai gyakorlására és újra élesztésére. Ez magában foglalja a kultúrájuk múltbeli, jelenbeli és jövőbeni kifejezésének védelmét és fejlesztését, ideértve a szertartásokat és technológiákat és a kártérítés iránti jogot, ha a kulturális, szellemi, vallási és spirituális tulajdonukat szabadon és előzetes hozzájárulás nélküli, vagy a jogaikat hagyományait és szokásaikat megsértve használják.” Lásd: a Biológiai Sokféleség Egyezmény 8. cikkének j) pontja.

Az ENSZ nyilatkozat ugyan nem nevesíti a hagyományos tudás fogalmát, de utal arra a „hagyományok és szokások” kifejezéssel. Így ez a rendelkezés tovább megy a CBD egyezmény 8. cikkelyének j) pontjában foglaltaknál.

¹⁸ Több, mint kérdéses, hogy lehet-e a know-how tulajdonáról beszélni, mivel a know-how védelme csak tulajdonba vétel nélküli birtoklásra vonatkozik, amelyet a birtokvédelmi szabályok alapján lehet védeni. Bobrovski szerint a know-how védelem esetén lényegileg a birtokvédelem egyik megnyilvánulásáról van szó. Ez az oltalom relatív jellegű, nem jelent szükség szerint értékkülönbséget a szabadalmazott megoldás és a titkos ismeretanyag között. mert a szabadalom az oltalmi idő tartama alatt védi a szabadalmast attól, a megoldást, ismeretet tőle függetlenül feltalálta, kifejlesztette, vagy aki azt reverse engineering útján visszafejtette. Előfordul, hogy a feltaláló éppen azért nem kér szabadalmat találmányára, mert nagyobb védettséget remél a találmány titkos

A TRIPS¹⁹ Megállapodás volt az a globális egyezmény, amely kitért a hagyományos tudás védelmére is. A TRIPS Megállapodás átmeneti időt biztosított az un. fejlődő országok számára, hogy megalkossák a saját szellemi jogszabályukat.

A TRIPS Megállapodásnak ez a rendelkezése - összhangban a Biológiai Sokféleség Egyezmény (CBD egyezmény) 8. cikkelyének j) pontjával – kötelezi a tagállamokat arra, hogy nemzeti jogalkotásuk keretében tekintetbe vegyék, megőrizték és fenntartsák a hagyományos életmódokat megtestesítő, bennszülött és helyi közösségeknek a biológiai sokféleség megőrzése és fenntartható hasznosítása szempontjából fontos ismereteit, újításait és módszereit.²⁰ A CBD Egyezmény részes feleinek hatodik bonni konferenciáján elfogadott irányelvek a szellemi tulajdonvédelmi kérdések szabályozásának felgyorsítását irányozták elő. Szellemi tulajdonvédelmi szempontból ugyanis nehéz volt a „hagyományos tudás” összetett kérdéskörének kezelése, a fogalom meghatározása, a megfelelő oltalom biztosítása. Egyrészt az iparjogvédelmi szakemberek számára mindez először egy idegen terület volt és a létező szellemi tulajdonvédelmi oltalmi formák sem voltak egyértelműen alkalmazhatók a „hagyományos tudásra”.

Ez a tulajdonvédelmi rendszer viszont a feltaláló gazdasági érdekén és a társadalomnak a találmány iránti érdeke közötti egyensúlyán alapul. A hagyományos tudás védelme nehezen illeszthető be ebbe a rendszerbe.

kezelésétől, mint amikor a szabadalmi oltalomban bízva a szabadalmi oltalom fejében az ismeretanyagot közzéteszi. A szabadalmazott találmányokhoz is számtalan olyan ismeretanyag kötődhet, melyek a szabadalmi igénypontokból és a szabadalmi okiratból nem tűnnek ki, azonban elősegítik a találmány leggazdaságosabb és legcélszerűbb megoldását anélkül, hogy a találmány szabadalmazhatóságának szükségszerű előfeltételei lennének. Ezért a feltaláló ezeket inkább titokban tartja és a szabadalom hasznosítási szerződések keretében adja át megfelelő biztosítékok kikötésével a licenciavevőnek. Lásd Bobrovsky: *Iparjogvédelem és csúcstechnika*; Országos Találmányi Hivatal kiadványa 1995.

¹⁹ Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights .A Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény részét képező, a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól szóló megállapodás.

²⁰ Igen érdekesen lazítja ezt a kötelezettséget a TRIPS Megállapodás 27. cikkének 3) bekezdése, amely lehetővé teszi, hogy a tagállamok kizárják a szabadalommal oltalmazható tárgyak köréből a növényeket és állatokat a mikroorganizmusok kivételével, továbbá a nem biológiai és mikrobiológiai eljárásoktól eltérő növények vagy állatok előállítására szolgáló lényegében biológiai eljárásokat.

A hagyományos tudás védelmére a Szellemi Tulajdon Világszervezete által is támogatott sui generis oltalmi forma egy komplex, több jogterületet is érintő oltalmi feltételrendszer kidolgozását jelenti:

- a) a hagyományos tudás egyértelmű, és pontos oltalmi igényt tartalmazó fogalmának kidolgozását
- b) az oltalomban részesített hagyományos tudás jogosultja; a részesedésre jogosultak köre az oltalomból,
- c) az oltalom szerkezete és tartalma: gazdasági jogok, személyi jogok,
- d) az oltalom alóli kivételek, illetve korlátozások,
- e) az oltalom határideje,
- f) a meglévő oltalmi formák hibrid alkalmazása,
- g) jogsértés esetén alkalmazható szankciók,
- h) a szabályozási igény és tartalom szabályozási szinttel egyeztetése: nemzetközi, illetve nemzeti szintű szabályozás tartalma.

A termelők termékelőállítási szaktudásának, mint titoknak a védelme

A földrajzi árujelzők is rendelkeznek olyan tulajdonságokkal, amelyek a helyi közösségek és kistermelők hagyományai megőrzésére, illetőleg ennek jogi védelmi szükségleteire válaszolnak. A földrajzi árujelzők közös hagyományokon és közös döntéshozatali folyamatokon alapulnak. Egyszerre jutalmazták a hagyományokat, és veszik figyelembe a kapcsolatot az emberi erőfeszítések, a kultúra, az ország, a források és a környezet között, továbbá nem ruházhatóak át egyik jogosultról a másikra.²¹

A TRIPS-Egyezmény 39. cikke – a PUE²² 2. Cikkében foglaltakra utalással - a “Szellemi tulajdon” fejezetben úgy rendelkezik, hogy a ter-

²¹ Szilágyi János Ede: Eredetvédelmi kérdések a borjogban, Novotni Kiadó, Miskolc 2009., 231. old.

²²Teljes nevén "Az ipari tulajdon oltalmára az 1883. évi március hó 20-án létesült, [Brüsszelben](#) az 1900. évi december hó 14-én, Washingtonban az 1911. évi június hó 2-án, Hágában az 1925. évi november hó 6-án, Londonban az 1934. évi június hó 2-án, Lisszabonban az 1958. évi október hó 31-én és Stockholmban az 1967. évi július hó 14-én felülvizsgált Párizsi Uniós Egyezmény. Magyarország 1909 óta részese az Egyezménynek, és az 1967-es stockholmi revíziónak megfelelő szöveget az 1970. évi 18. tvr. hirdette ki. A PUE alapvetően [keretjogszabály](#), számos rendelkezését (pl. az [uniós elsőbbség](#)) közvetlenül kell alkalmazni. Az Egyezmény legalapvetőbb alapelveként szokás volt sokáig a nemzeti ([egyenlő elbánást](#) megjelölni, a külföldiekkel szem-

mészertes *vagy* jogi személyeknek lehetőséget kell adni, hogy a jogosan ellenőrzésük alá tartozó információk a tisztességes kereskedelmi gyakorlattal ellentétes módon²³ hozzájárulásuk nélkül mások által való megszerzését *vagy* felhasználását és nyilvánosságra hozatalát megakadályozzák mindaddig, amíg az ilyen információ

- titkos²⁴, *vagy* könnyen nem ismerhető meg az olyan körökben mozgó személyek számára, akik rendes körülmények között az említett információval foglalkoznak;

- kereskedelmi értékkel rendelkezik, mivel titkos; és

- titokban tartása érdekében az adatok felett ellenőrzés gyakorlására feljogosított személy a körülményekhez képest ésszerű lépést tett.

Ennek alapján szerint az azonosítottság²⁵ azt jelenti, *hogy* a védett és titkos információ (know-how) oly módon van leírva *vagy* feljegyezve, ami lehetővé teszi a titkosság és lényegesség követelményének igazolását, illetőleg annak biztosítását, *hogy* a felhasználási engedély (licenc) átvevőjét a hasznosításban ne korlátozzák méltánytalanul. A szabályozás így védelem alá helyez minden hasznosítható ismeretet, kivéve, ha közkinccsé vált.

A szabályozás tehát lényegileg abból a know-how koncepcióból indul ki, hogy bármilyen ismeret, tapasztalat – tekintet nélkül annak jellegére – értékesíthető, hasznosítható, mivel bármely ismeretet, tapasztalatot harmadik személy, akit nincs ennek az ismeretnek a birtokában hajlandó megvenni, mert gazdaságilag kedvezőbb részére az ellenérték fize-

ben a belföldiekkel egyenlő elbírálás elvét. Ma már ennek nincs olyan unikális jelentősége. Az uniós elsőbbség biztosításával lehetővé teszi a korábbi hazai iparjogvédelmi bejelentéssel szerzett előny megőrzését a Párizsi Unió Egyezmény többi tagállamában. Az ESZE (Európai Szabadalmi Egyezmény) nem elégedett meg a Párizsi Unió Egyezmény (PUE) 4. szakaszára való utalással, miként ezt a PCT 8. szakaszának (2) bekezdése teszi, hanem az európai szabadalmi bejelentés elsőbbségét külön szövegezéssel szabályozta, de itt messzemenően átvette a PUE előírásait.

²³ Pl. szerződésszegés, bizalmas közlés megsértése és szerződésszegésre való rábírás, nyilvánosságra nem hozott adatok olyan harmadik felek általi megszerzése, akik tudták, *vagy* zömmel saját hanyagságuk folytán elmulasztották megtudni, *hogy* a megszerzés magában foglalja az ilyen gyakorlatot is.

²⁴ Abban az értelemben, *hogy* mint egységes egész *vagy* elemei bármely megjelenése és összeállítása általánosan nem ismert.

²⁵ Azonosított lehet a licenc megállapodásban *vagy* külön okmányban kifejtett, *vagy* bármilyen más megfelelő formában feljegyzett know-how legkésőbb akkor, amikor átruházzák *vagy* röviddel azt követően feltéve, ha ez az elkülönült okmány *vagy* más feljegyzés szükség esetén hozzáférhetővé tehető.

tésével történő megszerzés, mint a saját erőből történő kikísérletezés, kifejlesztés.

Bobrovszky²⁶ a know-how lényegadó jellemzőjét az alábbiakban foglalja össze:

- információ, ismeret, tapasztalat, amely
- a gyakorlatban alkalmazható (műszaki, szervezési, gazdasági, üzleti jellegű),
- lényeges (értékes, hasznos),
- titkos vagy egyéb okból korlátozottan hozzáférhető. Figyelemmel arra, hogy a know-how oltalmát az üzleti titokvédelem körébe vonja, ennek lényeges jellemzőit az alábbiak szerint határozza meg:
 - relatíve kizárólagos jellegű hasznosítási jog, amely csak az ismeretek más által való jogtalan elsajátítása, felhasználása, nyilvánosságra hozatala ellen ad fellépési lehetőséget, tehát de facto birtokhelyzetet véd, állami aktus (regisztráció) nélkül.

1.3. A lokális földrajzi (táj, tájhoz kötődő alanyilag nem meghatározható hagyományos szakmai ismeret) meghatározottságok: a termőhely

Több, mint kétséges az állítás, miszerint a szellemi tulajdonjog térfoglalása felismerhető lenne a mezőgazdasági és halászati termelés ingatlanjogi²⁷ alapjai tekintetében. Az én felfogásomban azonban itt is tetten érhető ez a folyamat, mégpedig az ún. termőhelyeket érintő tulajdoni, illetőleg használati szabályozása esetén.²⁸ A földrajzi árujelzőkre

²⁶ Bobrovszky: Iparjogvédelem és csúcstechnika; *Országos Találmányi Hivatal kiadványa 1995. 132. o.*

²⁷ A földtulajdon és földhasználat lokális szabályozása-termőhelyi kizárólagosságból eredő versenyelőny érvényesítése a termékkereskedelemben; közvetett versenykorlátozás (CAP céljai mentén megengedett eltérő versenyszabályozáshoz nincs köze;)

²⁸ Kiemelendő példa a borpiaci szabályozás. Már az 1493/1999/EK tanácsi rendelet a termőhelyet olyan szőlőtermelő terület vagy szőlőterületek összességét értelmezte, amely különleges minőségi jellemzőkkel rendelkező borokat teremtet, és amelynek nevét m.t. minőségi bor jelölésére használták. Valamennyi meghatározott termőhelyet pontosan – lehetőleg parcellaszinten – kellett körülhatárolni. Ezt a körülhatárolást valamennyi érintett tagállamnak el kellett végeznie a rendtartás szerint, és ennek során figyelembe kellett venni azokat a tényezőket, amelyek hozzájárulnak az e területen termelt borok minőségéhez, vagyis a talaj és az altalaj jellegét, az éghajlatot és a parcella fekvését.²⁸ Egy meghatározott termőhelyet jelölő földrajzi névnek kellőképpen pontosnak kellett lennie és ismert módon kapcsolódnia kellett a termelés területéhez, hogy – tekintettel a fennállt helyzetre – így el lehetett kerülni az összetévesztést.²⁸ A szabályozás szempontjából jelentőséggel bírhattak a meghatározott termőhely köz-

vonatkozó jogi szabályozás ugyanis a termőhelyre, annak jellemzőire és védelmére koncentrálva jeleníti meg a termelő és terméke oltalmát, védelmét.

A termőhely lehatárolt – egyes önálló ingatlanokból: földrészletekből álló - földrajzi terület, amelyen az ott élő termelő és forgalmazó emberi közösség a fizikai, biológiai környezet: talaj, domborzat, az éghajlat, mint természeti tényezők összessége és az annak alapján létrejött termék közötti kölcsönhatást jelenti.

A termőhely földrajzilag lehatárolt termőföldterülethez kötődik, amelyet keletkezésében fizikai és biológiai környezet kölcsönhatás rendszerén, valamint az erre épülő és ezt alakító emberi tényezők: egy kollektív tudás együttesén alapul. A termőhely specifikuma a végtermékben jelenik meg, a mezőgazdasági termék hordozza a termőhely azon tulajdonságait, amely által megkülönböztethető más mezőgazdasági termékekétől.

A termőhely védelme a meglévő környezeti adottságok változatlan formában történő fenntartásának, fennmaradásának biztosítását. A termelő, illetőleg termékei meghatározott termőhelyhez kötődik, így aki/amely termelő és termék egy meghatározott termőföld használatához/tulajdonnal rendelkezik, bizonyos értelemben rivalizálást is kizáró olyan joghelyzetbe, kiemelt versenypozícióba jut a termőföldtulajdona, illetőleg termőföldhasználata révén, amellyel kamatoztathatja a termelésében mindazokat a természeti adottságokat, amelyekkel az adott termőterület természettől fogva rendelkezik. Ezek az előnyös természeti, környezeti adottságok a termékek magasabb elérhető eladási árában jelennek meg.²⁹

A termelő érdekeinek garantálása is megjelenik, hiszen a három szintű szabályozás lehetővé teszi, hogy az adott termőhelyről kikerülő termék egyértelmű megkülönböztető jelzéssel ellátva juthasson el a fo-

vetlen közelébe lévő területek is. A meghatározott termőhely közvetlen közelében lévő olyan területet, ahol m.t. minőségi bort lehetett előállítani vagy készíteni, minden érintett tagállam minden egyes érintett borra vonatkozóan kijelölte. Magyarország ezen előírásoknak nem mindenben megfelelően élt a meghatározott termőhely közvetlen közelében lévő területekre vonatkozó szabályokból fakadó lehetőségekkel. 1493/1999/EK tanácsi rendelet VI. melléklet A. pont.

²⁹ Érdekes leágazása a védett eredet terméket termelőt megillető, az ilyen termék termelését biztosító termőhely tulajdonjogának, haszonbérleti jogának megszerzését biztosító elővásárlási, előhaszonbérleti jogi ranghely sajátos újraszabályozása a 2013. évi CCXII.tv. 18./A§., illetőleg 55./A§.-ban.

gyasztókhoz, amely megkülönböztető jelzés azután megfelelően informálja a fogyasztókat, hogy a megvásárolni kívánt termék kizárólagosan és a csak arról a termőhelyről származik, amelynek jelét, nevét viseli.

A termék sajátos, különleges minősége kizárólag az adott helyre jellemző természeti feltételektől is függhet, azaz a termőhelytől. Ez a termőhelyi specifikum jelenik meg az árujelző passzív típusában.

A termőhely a földrajzi árujelzők kulcseleme. A termőhely összetett fogalom, fizikai és biológiai, emberi környezet kölcsönhatás rendszerén épül fel, de több annál, van egy kommunikációs és időfaktora is. A termőhely egyfelől lehatárolható földrajzi hely, annak geológiai, talajtani, éghajlati, geográfiai, morfológiai, azaz a természeti tényezőivel együtt. A másik alakító kulcseleme a helyhez kötődő, meghatározható emberi közösség történelmi alkotása, amely valamely kiválasztott termék (pl. szőlő: kékfrankos, bor: (egri vagy szekszárdi) bikavér, tokaji aszú, barack: gönci barack, szilva: szatmári szilva, dió: sajt., hordó: gönci hordó, levendula: tihanyi levendula) előállításához sajátos, a termőhelyhez illeszkedő szaktudást, ismétlődő és véglegessé váló termelési gyakorlatot alakít ki és őriz meg. A szervesen kötődő kollektív termelési tudás az emberi tényező.

Az igazán sikeres, a termőhelyekhez kötődő árujelzők nagyobb folyók, kereskedelmi utak, települések, termelői közösségek mentén alakultak ki, amelyek egyben kommunikációs tengelyként is szolgáltak. A tudás, a termék és a hely termékének sajátosságát kitevő egyedisége ismétlődően és gyorsan szárnyra kelt. Példaként hozható fel a tokaji borvidékek kialakulása, amelyek tipikusan egy nagyobb folyó (Tisza és mellékfolyói) összefolyásánál, illetőleg egy északi-déli kereskedelmi útvonal találkozásánál elhelyezkedve, a közlekedési és kommunikációs tengely egybefonva vált egyedivé a forgalmi, illetőleg fogyasztói köztudatban.³⁰

A földrajzi árujelző azonban nem a földtulajdonjoghoz kötődő jogosultság, önmagában nem kapcsolódik a földhasználati jog megszerzéséhez sem. A földrajzi árujelző használatához a termőhelyhez kötődő termékleírás szerinti termék előállítása is szükséges.

³⁰ Ki kell még emelni pl. a mára Magyarországon elfeledett verseci borvidéket, az onnan származó oltványokból, termelési kultúrából is kiépített tokaji borvidéket, vagy az egri borvidéket, amelyek – észak-déli -borkereskedelmi útvonalak, mint szállítási és kommunikációs csomópontjaiban alakultak ki.

A földrajzi árujelző önálló státusa és védelmi tárgya okán védjegyben földrajzi név csak úgy alkalmazható, hogy az véletlenül se keltesse földrajzi árujelző látszatát – különben félrevezető jellege miatt, abszolút lajstromozást gátló okra hivatkozva elutasíthatják

A földrajzi árujelző funkciója: szerepe a termőhely és a termék összekapcsolása

A termőhely,³¹ mint földrajzi hely és termelői szaktudás egysége, valójában termék specifikus fogalomként kap oltalmat a földrajzi árujelzőknél.³² A termőhelynek jogilag nem elhatárolt, de annál inkább használt fogalmának van ugyanis egy idődimenziója is: a három tényező, az egy termékre specifikus földrajzi hely és termelői szaktudás együttese egy történelmi idősíkon alakul ki, és eredményezi a termőhely lényegét. A termőhelyben az *emberi tényező*: a termelési tudás, a történelmileg kialakuló hagyományos termelési módszereket, kultúrát is magában fog-

³¹ *Meghatározott termőhelynek* minősült pl. az olyan szőlőtermő terület, vagy szőlőtermő területek összessége (germán vagy latin rendszer), amelyen termelt szőlőből minőségi bor készíthető, és amelynek nevét az m.t. minőségi borok (földrajzi eredet) jelölésére használják. E területeken a borok különleges minőségét a talaj (altalaj) jellege, az éghajlat és a parcella fekvése határozza meg. A meghatározott termőhelyet *földrajzi névvel* jelölik (egyes hagyományos nemzeti kifejezések kivételével). Ennek a földrajzi névnek kellőképpen pontosnak kell lennie és ismert módon kapcsolódnia kell a termelés területéhez. 1493/1999 EK rendelet VI. melléklet A. pont A terroir fogalom sokszínűségéhez képest a magyar „bortörvény”, vagyis a 2004. évi XVIII. tv. meglehetősen szintelen definícióját adja a termőhelynek, borvidéknek, dűlőnek. A 2004. évi XVIII. törvény 1. §. 3. pontja adja a termőhely fogalmát: ökológiai szempontból minősített, egyértelműen körülhatárolt terület, amelyet a borszőlő termőhelyi kataszterében tartanak nyilván (a továbbiakban: termőhelyi kataszter). Idézett törvényhely 4. pontja, borvidék: olyan termőhelyek összessége, amely több település közigazgatási területére kiterjedően hasonló éghajlati, domborzati, talajtani adottságokkal, jellemző fajtaösszetételű és művelésű ültetvényekkel, sajátos szőlő- és bortermelési hagyományokkal rendelkezik, és amelyről sajátos jellegű borászati termékek származnak; borvidékbe olyan település sorolható, amelynek a szőlő termőhelyi kataszterében nyilvántartott területe a település összes mezőgazdaságilag hasznosított területének 7%-át eléri vagy olyan település, illetve fővárosi vagy megyei jogú városi kerület, amelynek területén borászati üzem működik.

³² Az USA a földrajzi árujelzők oltalmát elsősorban védjegyjogi rendelkezéseken (alapja az 1946-os védjegy törvény, közismertebb nevén *Lanham törvény*³²) keresztül biztosítja, amelyek lehetővé teszik a védjegyek, tanúsító védjegyek, és együttes védjegyek oltalmát.

lalja, és a konkrét mezőgazdasági termékben jelenik meg, ott kap csak oltalmat a termelő.

Itt kell felvetni a terroir³³ jogintézményét is, amely az előbbi természeti tényezők és a személyes illetőleg kollektív emberi tudás és más információk okon alapuló, kollektív tudás összessége és az annak alapján létrejött termék közötti kölcsönhatást jelenti. A nemzeti jogok közül a francia jog dolgozta ki ennek a szisztémának a legpontosabb, synergikus hatásokra épített fogalmi rendszerét.³⁴ A terroir különleges, lehatárolt földrajzi terület, amelyen az ott élő emberi közösség a fizikai, biológiai környezet és az emberi tényezők összessége közötti kölcsönhatásokon alapuló, kollektív tudást halmoz fel.

³³ A terroir leegyszerűsítve egyszerűen vidéket jelent. Jelenti a talaj, a klíma, a termelési és feldolgozási technológiák, vagyis a természeti és társadalmi feltételek olyan individuális, egyedi találkozását, amely megismételhetetlenné, utánozhatatlanul egyedivé teszi a helyet és az onnan lekerülő terméket. Lehet egy dűlő (amire példát talán Egerben az Afrika-dűlő jelenthet), de lehet régió nagyságú. A terroir megértését talán megkönnyíti, ha a francia vidék gazdagságára gondolunk. A hagyományos termelési módokra, amelyek racionálisan, a helyben adott természeti feltételekhez igazodva alakultak ki és fejlődtek, az emberekre, akik az adott területen élve generációról generációra hagyományozzák át a felhalmozott tapasztalatokat. Így a természeti környezet lesz az elsődlegesen meghatározó, mert az változatlan formában megőrizve megszabja, hogy hol lehet levendulát, hol borszőlőt termesztani és hol lehet szarvasmarhát tenyészteni. A jogi szabályozásnak tehát kettős szerepe lesz: megőrizni, védeni a történetileg kialakult termelési módokat és az annak elsődleges feltételét jelentő természeti környezetet, másrésztől közvetíteni és integrálni a mikrokörnyezet felé a makro környezet felől érkező kihívásokat. Ennek a szerves (és valóban a társadalmi – és környezeti alapra) építő jogi szabályozásnak nem csak és kizárólagosan, még csak nem is elsődlegesen van fogyasztóvédelmi jellege. A fogyasztóvédelem összetett célrendszere megjelenik ugyan a szabályozás átfogó céljai és rendeltetése között, de más célokkal összefonódva, azokat kiegészítve. A szabályozás centrumában sem kizárólagosan a családi gazdálkodó, esetleg a hegyközség, vagy az egyéni tulajdonos áll, mint a szabályozás alanya, hanem az alanyokat egy organikus szabályozási célnak alárendelten szelektálja a jogalkotó. A társadalmi cél, vagyis a jogalkotás elsődleges célja, rendeltetése: a fenntartható fejlődés jegyében a terroir megőrzése, az azon kialakult termelési feltételek és organikus társadalmi viszonyok fenntartása, a terroir termékeinek közvetítése a világpiacra.

³⁴ E. O'Brien: Harmonised International Wine Label, AIDV/IWLA Bulletin, (2000) 21., 33-35. o. Robert Tinlot: Activities of the International Vine and Wine Office (IWO) concerning the international protection of geographical indications, in: Symposium on the international protection of geographical indications (WIPO). (Madeira, Portugália, 1993. október) Genf, WIPO, 1994, 143. o.

1.4. A szabályozási szintek kérdésköréhez

Multilaterális szabályozási szint

Az agrárjog strukturális magját alkotó rendező elvek egyaránt érvényesülnek az agrárjogi szabályozás globális, regionális-lokális szintű szabályaiban. Az agrárjog „nemzetköziesedése” inkább regionális, a nemzetközi egyezmények az élelmiszer nemzetközi kereskedelem, illetőleg az ennek ellenfeszülő közbiztonsági (állat-növény-,élelmiszer- humán) klauzulák köré szerveződnek.

A szellemi tulajdon agrárjogi térfoglalása első sorban a nemzetközi szerződések nyomán, és az ebben a tekintetben kiemelkedő jelentőségű, az USA és Az Európai Unió közötti nemzetközi kereskedelmi tárgyalások keretében jelenik meg az Agrárjogban a mezőgazdasági termékkereskedelemnek a Világkereskedelmi Megállapodásba bevonása kapcsán.

A GATT-WTO fordulók egyik fontos eredménye a szellemi tulajdon védelmének terén született TRIPS Megállapodás,³⁵ amely az eredetvédelem szempontjából lényeges előrelépés. A Megállapodás fontos rendelkezéseket tartalmaz a földrajzi árujelzőkkel kapcsolatosan, amely nagyon érzékeny egyezségről tanúskodik.³⁶

A WTO nyomására csökkenő tarifák és piactámogató eszközök mellett az olyan eszközök, mint a hatékony védelemmel rendelkező földrajzi árujelzők egyre fontosabbá válnak, különösen a kis- és középvállalkozások számára. A hasznos marketing és kereskedelmi eszközök iránti igény, amelyek segítségével versenyezni lehet a globális piacok tömegcikkeivel, egyforma minden ország olyan termelője számára, akik hagyományos minőségű, specifikus földrajzi származású termékeket állítanak elő.³⁷ Mathias Schaeli szerint, ezen országok képviselői úgy vélik, hogy csak a TRIPS Megállapodás borokra és más szeszes italok földrajzi árujelzőire vonatkozó kiegészítő védelmi szintjének kiterjesztésével fog a WTO rendszer olyan hasznos és hatékony eszközt biztosítani ezeknek

³⁵ Lásd az 1998. évi IX. törvényt az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről. Ennek 1. C) melléklete: a TRIPS Megállapodás.

³⁶ Szilágyi János Ede: Eredetvédelmi kérdések a borjogban, Novotni Kiadó, Miskolc 2009., 231. old.

³⁷ Szilágyi : i.m. 231. old.

a termelőknek, ami segítségükre lehet a globális piacon történő versenyben. A földrajzi árujelzők ilyen fajta védelme ugyanis előmozdítja a helyi vidéki közösségek fenntartható fejlődését, azzal, hogy elősegíti a minőségi mezőgazdasági és ipari termelést.

A földrajzi árujelzőkre vonatkozó speciális szabályokat a TRIPS Megállapodás II. részének 3. fejezete tartalmazza. A TRIPS Megállapodás három cikke tartalmaz előírásokat a földrajzi árujelzőkre, ezek a következők: 22. cikk a földrajzi árujelzők általános védelmi szintjét határozza meg, a 23. cikk a borokra és szeszes italokra vonatkozó speciális, az általánostól magasabb védelmi szintet állapít meg, végül a TRIPS 24. cikke a földrajzi árujelzők esetében a kivételeket állapítja meg.

A TRIPS Megállapodás „földrajzi megjelölés” definíciója szerint: valamely Tag területéről, vidékéről vagy helységéből származó olyan termékre vonatkozó megjelölés, amelynek meghatározott minőségét, hírnevét vagy egyéb jellemzőt lényegében a földrajzi eredet határozza meg.³⁸ Ez a fogalom a Lisszaboni Megállapodás eredetmegjelölés fogalmával szemben, lényegében csak fizikai értelemben vett eredetet ismer, a származás természeti/emberi aspektusait nem.³⁹ A TRIPS Megállapodás mindazonáltal kiemeli, hogy olyan földrajzi megjelölések oltalmára nem tartalmaz kötelezettséget, amelyeket a származási országban nem állnak oltalom alatt vagy oltalmuk megszűnt, vagy amelyeket az adott országban már nem használnak.⁴⁰ Továbbá a TRIPS földrajzi árujelzőkre vonatkozó rendelkezései nem sérthetik senkinek azt a jogát, hogy a kereskedelmi tevékenység során saját nevét vagy üzleti jogelődje nevét használja, kivéve, ha a nevet a közönség megtévesztésére alkalmas módon használják.⁴¹

A szellemi tulajdon igen széles jogintézményi struktúrában jelenik meg. A kormányközi szervek (WIPO, WTO), a regionális államcsoportok, mint az EU, nemzetközi szervezetek (OECD). A legjelentősebb intézményként, a kormányközi szervként azonosítható WTO-t kell megemlíteni, amelynek mind szabályozási, mind vitarendezési alrendszere meghatározó az agrártermék és élelmiszer nagykereskedelemben, de egyre erősebb kisugárzással bír a termőhelyek, és azon túlmenően az ingatlanjogi, illetőleg környezetjogi tekintetben is. A WTO-t körülölelő

³⁸ TRIPS Megállapodás 22. cikk (1) bek.

³⁹ Szilágyi János Ede: Eredetvédelmi kérdések a borjogban, Novotni Kiadó, Miskolc 2009., 233. old.

⁴⁰ TRIPS Megállapodás 24. cikk (9) bek.

⁴¹ TRIPS Megállapodás 24. cikk (8) bek.

egyezménycsomag mellékletként megjelenő, a szellemi tulajdon kereskedelemmel összefüggő kérdéseit szabályozza a TRIPS⁴², amely a szellemi tulajdon védelmére vonatkozó közös alapelveket, a szellemi tulajdonjog megszerzésével, fenntartásával és érvényesítésével kapcsolatos eljárási szabályokat tartalmazza.

A nemzetközi szabályozási szinthez kapcsolandó a Biológiai Sokféleség Egyezmény⁴³ az UPOV Egyezmény és a CBD Egyezmény kapcsolódási pontjai, a Nagoya jegyzőkönyv, a Cartagena Jegyzőkönyv és a Nagoya – Kuala Lumpur Jegyzőkönyv, annak Kiegészítő Jegyzőkönyve, a TRIPS Megállapodás, a FAO Egyezmény.

Itt kell megemlítenünk a hagyományos tudás biztosítására és védelmére vonatkozó szabályozást⁴⁴, a mezőgazdasági termelők jogai (Farmerjogok)t.

Regionális szabályozási szint

Az agrárjog alapvető szabályozási kikristályosodási pontjainak mindegyike közösségi jogi hatáskörbe került, hiszen mind az agrártermelő, mind az agárüzem, mind az agártermék, mind az agrártermelés közösségi jogi kategóriákká váltak a közösségi rendeleti jogalkotás során.

Ha az Európai Agrárjog tematikai struktúráját áttekintjük feltűnő, hogy a szellemi tulajdon iparjogvédelmi, illetőleg ún szomszédos jogterületei mind a két, eltérő integrációs szabályozás alá eső jogterületet érintik. Az uniós agrárjogban feltűnő, hogy a szellemi tulajdonjog egyes

⁴² Agreement on trade-related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS).

⁴³ Az 1995. évi LXXXI. törvénnyel kihirdetett Biológiai Sokféleség Egyezményt 1992. június 13-án 157 állam írta alá Rio de Janeiróban és 1993. december 29-én lépett hatályba. A Magyar Köztársaság a megerősítő okiratot 1994. február 24-én helyezte letétbe az ENSZ Főtitkáranál és a Biológiai Sokféleség Egyezmény (a továbbiakban: CBD egyezmény) Magyarország vonatkozásában 1994. május 25-én lépett hatályba. A CBD egyezménynek jelenleg 193 tagállama van.

⁴⁴ A hagyományos tudás hasznosításáról és védelméről a Biológiai Sokféleség Egyezmény számos részes állama alkotott törvényt, illetve rendeletet: Bhután Bolívia, Brazília, Ecuador, Costa Rica, Etiópia, Kirgiz Köztársaság, Panama, Peru, Fülöp Szigetek, Thaiföld, Kína, India, Svájc, Portugália, Olaszország. Az Afrikai Unió Szervezete minta törvényt készített a helyi közösségek, farmerek és növénynevelők jogainak védelméről, valamint a genetikai erőforrásokhoz való hozzáférésről. Az Európai Unió irányelvet alkotott a hagyományos növényi gyógyszerekről (2004/24/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv).

jogintézményei piacszabályozási, illetőleg minőségtanúsítási eszközként kerülnek felhasználásra és akként jelennek meg az agrárjogi szabályozásban.

Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés alapján nyilvánvaló a mezőgazdasági és halászati termékeket, illetőleg az élelmiszerekre vonatkozó földrajzi árujelzők, a biotechnológia, a növényfajta oltalom jogintézményeinek közvetlen tárgyi érintettsége.⁴⁵ 1992 júliusától kezdődően lehetővé vált, hogy az eredetük alapján megkülönböztetett termékek minden tagállamban egységes oltalmat élvezzenek.⁴⁶

A mezőgazdasági termékek és élelmiszerek minőségrendszereiről szóló, 2012. november 21-i 1151/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet (a továbbiakban: 1151/2012/EU rendelet) a korábbi két külön rendelet helyett egybefoglalja és az időközbeni új kihívásokra figyelemmel kiegészíti a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek eredetmegjelölései, földrajzi jelzései oltalmának és a hagyományos különleges termékek elismerésének szabályozását. Az 1151/2012/EU rendelet a mellékletében meghatározott mezőgazdasági termékek és élelmiszerek esetében szabályozza

a) az eredetmegjelölések és a földrajzi jelzések uniós oltalma iránti eljárást,

b) a hagyományos különleges termékként való bejegyzés iránti eljárást, valamint

c) a minőségre utaló választható kifejezések használatára vonatkozó szabályokat.

Az Európai Unióhoz való csatlakozást követően Magyarország 2004. október 30-áig közösségi oltalom iránt a Bizottságnak bejelentette a következő tíz nemzeti oltalom alatt álló terméket: *makói hagyma*, *hajdúsági torma*, *gönci kajsziбарack*, *szegedi szalámi*, *budapesti szalámi*, *szegedi fűszerpaprika-őrlemény*, *kalocsai fűszerpaprika-őrlemény*, *csabai kolbász*, *gyulai kolbász*, *szőregi rózsatő*.⁴⁷

⁴⁵ Szó van a termeléséről és forgalmáról, azaz az élelmiszer előállítása alapját képező gazdasági felépüléséről, annak forgalmi és használati jogviszonyairól (lokális, állami-közjogi korlátozások rendszere a tulajdon, használatban; lokális-regionális szintű ökológiai kötelező előírások az eszköz használatban; természetvédelmi kötöttségek az élőhelyeknél).

⁴⁶ Zobor Enikő: A mezőgazdasági termékek és az élelmiszerek eredetmegjelölésének és földrajzi jelzésének oltalma 4.o. (2004) FVM, Budapest

⁴⁷ A védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény 1997. július 1-jei hatályba lépését megelőzően az eredetmegjelölések oltalmáról és nemzet-

1.5. Agrárjogi specifikus védjegyek

A mezőgazdasági termékek forgalmazásában sokszor használt eszköz a védjegy; amellyel a kereskedelmi név használatára tudunk jogot szerezni, így közvetetten védve a fajtát is.

Elsőként kell említeni a Hungarikum megjelölést. A hagyományos tudás védelméhez legfeljebb közvetetten köthető, a magyar agrárjogi szabályozás által is számba vett, az egyes régiók (táji ízek, hagyományok), illetőleg a magyar nemzet kollektív emlékezetében, egyben jogosultságaként megőrző és lajstromba vett önkéntes megkülönböztető megjelölések, hungarikumok, mint védjegyek.⁴⁸

A „magyar termék”, a „hazai termék” és a „hazai feldolgozású termék” vagy ezekkel egyenértékű jelölés használata az élelmiszer származásával kapcsolatban nyújt tájékoztatást a fogyasztók részére. A megkülönböztető megjelölés rendelkezik minőségre utaló tartalommal is, annak ellenére, hogy nem az élelmiszer minőségét tanúsítja. A „magyar termék”, a „hazai termék” és a „hazai feldolgozású termék” vagy ezekkel egyenértékű jelölés használata az élelmiszer származásával kapcsolatban nyújt tájékoztatást a fogyasztók részére. A megkülönböztető megjelölés rendelkezik minőségre utaló tartalommal is, annak ellenére, hogy nem az élelmiszer minőségét tanúsítja.⁴⁹

A hungarikum megjelölés célja nem új minőségi rendszer kialakítása, hanem a nemzeti értékek azonosításának, összegyűjtésének és megőrzésének elősegítése. A mezőgazdasági termékek és élelmiszerek vonatkozásában a törvény erejénél fogva a kiemelt nemzeti értékek részét képezik és ezért a Magyar Értéktár elemei az uniós oltalom alatt álló nemzeti értékek (eredetmegjelöléssel vagy földrajzi jelzéssel rendelkező mezőgazdasági termékek és élelmiszerek, borok és borászati termékek,

közi lajstromozásáról szóló Lisszaboni Megállapodás alapján nemzetközi oltalomban részesült és szerepelt a külön hazai lajstromban. Így ezek az élelmiszerek az eredetmegjelölések külön hazai lajstromában szereplő bor és szeszesital eredetmegjelöléssel együtt az 1997. évi XI. törvény 118. §-ának (2) bekezdése alapján a törvény erejénél fogva kerültek a földrajzi árujelzők nemzeti lajstromába.

⁴⁸ A Hungarikum törvény 18. §-a rendelkezik a hungarikum védjegy bevezetéséről.

⁴⁹ A Magyar Termék Tájékoztatási, Minőség-ellenőrző Nonprofit Kft. jogosultja a 187472 lajstromszámú „Magyar Termék”, a 207893 lajstromszámú „Hazai Termék” és a 207892 lajstromszámú „Hazai feldolgozású termék” színes ábrás tanúsító védjegyeknek. A védjegyjogosult mindhárom tanúsító védjegy szabályzatát a Földművelésügyi Minisztériummal együttműködve, a 74/2012. (VII. 25.) VM rendelet előírásainak megfelelően módosította, illetve készítette el.

pálinkák).⁵⁰ A hungarikum törvény 2012. évi módosítása következtében ezek a termékek is csak külön elbírálás alapján minősíthetők hungarikumnak.

A Hungarikum ábra már nem tanúsító védjegy.⁵¹ A Hungarikum védjegy jogosultja a Földművelésügyi Minisztérium. A védjegy használatát a Földművelésügyi Minisztérium kérelemre engedélyezi a hungarikumot gondozó vagy fenntartó magánszemélyek, vállalkozások, szakmai vagy civil szervezetek számára.

Másodikként kell említeni az ökológiai termelés iparjogvédelmi vonatkozásait. Az iparjogvédelem ezen atipikus agrárjog-területe az ökológiai termelést és termelőt igazoló, ún. ökológiai tanúsítványhoz kötött, de az előállított agrártermékre vonatkozó uniós és a nemzeti ökocímke rendszert jelenti.⁵² Az ökológiai termelésről és az ökológiai termékek címkézéséről és a 2092/91/EGK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló, 2007. június 28-i 834/2007/EK rendelet meghatározza az ökológiai termelés céljait és elveit, a termelési szabályokat, az ökológiai termelésre utaló kifejezések, logók használatát, továbbá az ellenőrzés rendszerét.

A 834/2007/EK rendelet alapján kialakított hazai tanúsítási és ellenőrzési szabályokat a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek ökológiai gazdálkodási követelmények szerinti tanúsításáról, előállításáról, forgalmazásáról, jelöléséről és ellenőrzésének eljárásrendjéről szóló 34/2013. (V. 14.) VM rendelet szabályozza.⁵³ A 34/2013. (V. 14.) VM

⁵⁰ A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény (a továbbiakban: hungarikum törvény).

⁵¹ A hungarikum ábrát színes és fekete-fehér megjelölésként a Földművelésügyi Minisztérium 2013. december 12-én jelentette be védjegyoltalom iránt a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalában M1303761 és M1303762 ügyszámon – a hungarikum törvény 2013. évi módosításának megfelelően.

⁵² Az uniós ökocímkéről szóló, 2009. november 25-i 66/2010/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet alapján az uniós ökocímke kizárólag olyan termékekkel összefüggésben használható, amelyek megfelelnek az érintett termékekre alkalmazandó uniós ökocímke kritériumoknak, és amelyeknek odaítélték az uniós ökocímkét. A 66/2010/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet értelmében, ha az uniós ökocímke kritériumok a termelő létesítmények számára bizonyos követelmények teljesítését írják elő, akkor ezeket az uniós ökocímkével ellátott terméket gyártó valamennyi létesítményben teljesíteni kell.

⁵³ Érdekes leágazása az ökológiai tanúsítvánnyal bíró termelőt megillető, az ilyen termék termelését biztosító termőhely tulajdonjogának, haszonbérleti jogának megszerzését biztosító elővásárlási, előhaszonbérleti jogi ranghely újraszabályozása a 2013. évi CCXII.tv. 18./A§, illetőleg 55./A§.-ban.

rendelet a hazai ökológiai termelésre, feldolgozásra, forgalmazásra és jelölésre vonatkozó nemzeti eljárásrendre, továbbá a tanúsító szervezet hatósági elismerésére, felügyeletére és működésére vonatkozó előírásokat tartalmazza. Az ökológiai termelés feltételeinek betartását tanúsító szervezetek elismerése és ellenőrzése a NÉBIH hatáskörébe tartozik.

Ugyancsak ebbe a körbe kell sorolnunk a környezetbarát védjegyrendszer is. Az előbbi minőségrendszerekhez csatlakozó agrártámogatási szabályozás az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) vidékfejlesztési támogatási szabályain alapul, amelynek jogforrásai az 1698/2005/EK tanácsi rendelet, valamint az 1305/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet, különösen annak 16. cikkelye.

II. A mezőgazdasági termékekre kialakított speciális szabadalmi oltalom a növényfajta oltalom, mint iparjogvédelmi szomszédos jog agárjogi specialitásai

A növénytermesztés nemcsak a mezőgazdasági termelés klasszikus ágazata, de egyben az EUMSZ különös rendelkezése folytán az osztott hatáskörbe eső közös mezőgazdasági politika⁵⁴ tárgyi hatályát⁵⁵ az elsődleges uniós jog szintjén meghatározó tevékenység is. A növényfajta a biológiai alapok részeként meghatározza a növénytermesztés eredményességét, ezért az árugazdaságban fellépő mezőgazdasági termelő, illetőleg makroszinten minden tagország arra törekszik, hogy az adott termőhelyhez lehetséges legelőnyösebb, illetőleg legjobb fajtaválasztékot vehesse igénybe, országgént pedig teremtse meg a termelői számára.

A növényfajtákat érintő szabályozási rendszernek nemzetközi előírásoknak és gyakorlatnak megfelelően két, egymástól független alapvető szabályozási rendszere alakult ki. Az egyik a *növényfajta* állami elismerésében, valamint a vetőmag és a vegetatív szaporítóanyag állami minősítésében megvalósuló, a *növényfajta kereskedelmi forgalmazási rendszerére fókuszáló szabályozás*, a másik pedig a *növényfajta oltalmi rendszere*, amely a fajtatulajdonos kizárólagos hasznosítási jogának elismerésén keresztül a nemesítői érdekeket védi.

A fajtaoltalom és az oltalmazott fajta lajstroma nem összetévesztendő az állami fajtaelismerés és a mezőgazdasághoz kapcsolódó

⁵⁴ EUMSZ 4. vagy 6. cikk.

⁵⁵ EUMSZ 38.cikk, illetőleg I. számú függelék szerinti lista.

szakigazgatási szervek által vezetett nemzeti fajtalisták rendszerével. Ez két alapvető független szabályozási rendszer.

A *növényfajták kereskedelmi forgalmazási rendszere* a fajta állami elismerését és a vetőmag és a vegetatív szaporítóanyag-előállítását, valamint a megfelelő kategóriában történő minősítését és forgalomba hozatalát jelenti. Az állami elismerés a fajta termesztőinek, illetve az előállított termények, termékek felhasználóinak érdekeit szolgálja azáltal, hogy a hazai termesztésre alkalmas, kiegyenlített állományú fajtát állandó minőségben garantálja. Az állami elismerés a termelők és a felhasználók érdekeit szolgáló államigazgatási eljárás, amelynek során egy növényfajtát a vonatkozó jogszabályokban előírt vizsgálatok eredményei alapján felvesznek a Magyarországon termesztendő fajtákat tartalmazó *nemzeti fajtajegyzékre*. Az állami elismerés a jogszabályban megjelölt fajok fajtái tekintetében kötelező.⁵⁶

Az állami fajtaelismerés magában foglalja

- a növényfajták kereskedelmi forgalmazási rendszere;
- fajta állami elismerése,
- vetőmag és a vegetatív szaporítóanyag minősítése. A fajtaelismerés rendszerében a regiszternek lajstromnak itt is szerepe van, de önmagában vagyoni jogot nem keletkeztet, viszont egyes fajoknál a köztermesztésbe vétel vagy forgalmazás feltétele. A regiszter a termesztendő fajták nemzeti fajtajegyzéke.

A kereskedelmi forgalmazási rendszer a növényfajták fajta állami elismeréséből, a vetőmag és a vegetatív szaporítóanyag-előállítása, valamint meghatározott kategóriába minősítését és forgalomba hozatalából áll. Az állami elismerés államigazgatási eljárás: egy növényfajtát vizsgálatok eredményei alapján felvesznek a fajtajegyzékbe. A *növényfajták kereskedelmi forgalmazási rendszere* önmagában vagyoni jogot nem keletkeztet, viszont egyes fajoknál a köztermesztésbe vétel vagy forgalmazás feltétele.

A kereskedelmi forgalmazási rendszer a növényfajták fajta állami elismeréséből, a vetőmag és a vegetatív szaporítóanyag-előállítása, valamint meghatározott kategóriába minősítését és forgalomba hozatalából áll. Az állami elismerés államigazgatási eljárás: egy növényfajtát vizsgálatok eredményei alapján felvesznek a fajtajegyzékbe. A *növényfajták kereskedelmi forgalmazási rendszere* önmagában vagyoni jogot nem keletkeztet, viszont egyes fajoknál a köztermesztésbe vétel vagy forgalmazás feltétele.

A növényfajták szabadalmi oltalma nem klasszikus tárgya az iparjogvédelemnek, az az iparjogvédelem tárgyai között az un. sui generis alkotások közé tartozik a biotechnológiai találmányokkal együtt. Az iparjogvédelmi előírások a biológiai sajátosságokkal rendelkező növényekre nem bizonyultak alkalmasnak, a szabályozásban a növény fajtaoltalomra sajátos, elkülönült szabályozás és eljárás kidolgozására volt

⁵⁶ A hazai kereskedelmi forgalmazási rendszer jelenlegi jogi szabályozása megegyezik az Európai Unió (EU) idevonatkozó irányelveivel.

szükség.⁵⁷ Új kategóriaként jelent meg a növényfajták⁵⁸ szabadalmi oltalma, amely az iparjogvédelmi szomszédos jogok közé tartozik.⁵⁹ A *növényfajták védelmi rendszere* törvény által szabályozott magánjogi intézmény, de alapvetően agrárjogi specifikumokkal átszőtt.

A fajtaoltalom és az oltalmazott fajták lajstroma kizárólagos hasznosítási jogot garantál, vagyoni értékű jog. A növényfajta-oltalom a nemesített fajták jogi oltalmát biztosítja a nemesítő vagy jogutódja számára, az adott földrajzi területen, bizonyos időtartamra – nemzetközileg lényegében - egységesített feltételekkel és tartalommal.⁶⁰

A növényfajta védelemben sokszor használt eszköz a védjegy; amellyel a kereskedelmi név használatára tudunk jogot szerezni, így közvetetten védve a fajtát is. A fajtaoltalom vagy lajstromozott védjegy megszerzésének akkor van értelme, ha a fajtajogosult él a jogérvényesítés eszközeivel a kizárólagos hasznosítási joga megsértőivel szemben.

2.1. A növényfajta oltalom szabályozási szintjei

Szabályozási szintjét tekintve nemzetközi, európai uniós és tagállami iparjogvédelmi szabályozás alá esik. A nemzetközi egyezmények által biztosított jogi oltalom: az UPOV Egyezmény. Az UPOV 1978. évi Egyezmény⁶¹ előírásai meghatározzák a fajtaoltalom feltételrendszerét, függetlenül attól, hogy az adott tagország a növénynemesítői jogot vagy a szabadalmi formát választotta. Az 1991. évi UPOV Egyezmény kibővíti a fajtaoltalom tartalmát és terjedelmét, meghosszabbítja a minimális oltalmi időszakot, és bevezette az un. farmerjog jogintézményét.⁶² A

⁵⁷ 2100/94/EK Tanács Rendelet.

⁵⁸ A *fajta* a növények egy botanikai taxonon belül ismert legalacsonyabb szintű csoportja, amely egy genotípus vagy a genotípusok kombinációja által meghatározott tulajdonságokkal rendelkezik, más populációtól megkülönböztethető, egynemű és tulajdonságaiban állandó. Rendszertani egység, de egyben sajátos gazdasági kategória is.

⁵⁹ Lásd erről Tattay Levente: A szellemi alkotások joga.

⁶⁰ Magyarországon 1969 óta van lehetőség az új fajták védelmére, 2002-ig a szabadalmi rendszerbe illeszkedően (növényfajta-irányuló szabadalomként), azóta az 1991-évi UPOV-val harmonizáló növényfajta-oltalomként.

⁶¹ Az UPOV 1978. évi Egyezményének alapelvei a következők: egyenlő nemzeti elbánás elve; Az oltalom a tagország döntése alapján vagy egy meghatározott nemzetségi és fajkörre érvényes, vagy kiterjed valamennyi növényi nemzetségre és fajra; az oltalom minimális időtartama a szerződés megkötésekor hosszabbra is kérhető; az elsőbbségi jog; a nemesítői jogok.

⁶² 20, illetve szőlő és fás növényeknél 25 évre.

tagországoknak folyamatosan ki kell terjeszteni a fajtaoltalmi lehetőséget valamennyi nemzetségre és fajra.

Az EU tagállamai azonban az UPOV Egyezményhez történő csatlakozásukkor a kétféle oltalmi forma közül a növénynemesítői jogot választották Olaszország kivételével, ahol csak az 1991. évi Egyezmény aláírásával szakítottak a szabadalmi formával és vezették be a fajtaoltalmi rendszert. A fajtaoltalom felelős hatósága több tagországban azonos az állami elismerést végző hatósággal, néhány országban azonban különböző (pl. Franciaország). Az UPOV 1991. évi Egyezményét elsőként Németország, Dánia, Hollandia, Belgium, Franciaország, Spanyolország, az Egyesült Királyság és Olaszország írta alá. Az EU többi tagországa folyamatosan csatlakozik az új Egyezményhez.

Az új rendelkezések értelmében a nemesítő joga nemcsak a vetőmagra és a vegetatív szaporítóanyagra terjed ki, hanem az abból előállított termésre is, abban az esetben, ha nem volt alkalma azt a vetőmag, illetve a vegetatív szaporítóanyagot illetően érvényesíteni. Amennyiben a nemesítő akadályozva volt a jogérvényesítésben a termés vonatkozásában, akkor az oltalom érvényesíthető a termésből jogosulatlanul készült termék után is, ha ezt a szerződő állam törvényhozása előírja.

A fajtaoltalom szabályait alkalmazni kell továbbá:

- a fajtaoltalommal védett fajtából lényegében származtatott fajtára, amennyiben a fajtaoltalommal védett fajta nem volt lényegében származtatott fajta;
- a fajtaoltalommal védett fajtától nem megkülönböztethető fajtára;
- azokra a fajtákra, amelyek előállításához a fajtaoltalommal védett fajtát folyamatosan fel kell használni.

Ezekben az esetekben függőségi viszony alakul ki a fajtaoltalmas és a felsorolt fajták előállítói között. A lényegében származtatott fajta az eredeti oltalmazott fajtától csak olyan mértékben különbözik, amely elegendő a megkülönböztethetőség minimális távolságának teljesítéséhez, de a többi tulajdonságait tekintve megfelel az eredeti fajta genotípusából eredő jellemzőknek.

A fajtaoltalom ugyanakkor nem terjed ki az oltalmazott fajtának

- a magánszektorban való nem iparszerű felhasználására,
- a kísérleti célú alkalmazására,
- új fajták előállítására való felhasználására (nemesítői jog),
- saját felhasználású utántermesztésére (farmerjog).

Az Európai Unió közvetlenül alkalmazandó jogi aktusai és nemzetközi egyezmények által biztosított jogi oltalom

A növényfajták oltalmazására, a fajtatulajdonosi jogok érvényesítésére az EU tagállamainak kétféle lehetőségük van. Az egyik az ún. nemzeti fajtaoltalom, amely csak azokban az országokban érvényes, ahol a fajta ezt a jogosítványt megkapta. Tehát ezt mindegyik tagországban külön-külön kérelmezni kell, ahol a nemesítő a fajtáját oltalmazni kívánja. A másik lehetőség az ún. EU közös fajtaoltalom, amely egyszeri eljárással az Unió egész területére érvényes. Mind a kettő a szabadalomtól független, ún. növénynemesítői jogrendszerben valósul meg. A kétféle oltalmi lehetőség közül mindenki szabadon választhat, azonban egy fajtára egyidőben csak az egyik féle oltalmi forma érvényes. A nemzeti és az EU közös fajtaoltalom alapját az új növényfajták oltalmára létesített Nemzetközi Egyezmény (UPOV) irányelvei képezik. Az EU tagállamai Luxemburg és Görögország kivételével az UPOV-nak is tagjai.

Az EU közös fajtaoltalmi rendszere

1995. április 27-ével lépett hatályba az a fajtaoltalmi rendelkezés, amely lehetővé teszi, hogy egy fajta egy eljárás keretében az EU egész területére érvényes ún. közösségi fajtaoltalomban részesüljön.⁶³ Ez nem érinti az eddigi lehetséges tagországonkénti fajtaoltalmat. A nemesítőnek kell eldönteni, hogy az eddigi nemzeti, vagy az új, drágább közösségi fajtaoltalmat kéri meg a fajtájára. Ugyanazon fajtára azonban egyidőben csak az egyik vagy a másik oltalmi forma érvényes.

Az EU fajtaoltalmi rendelete első ízben alkalmazta az UPOV 1991. évi Egyezményében foglaltakat. Az oltalmi jog valamennyi nemzetségre és fajra kiterjed. A fajtaoltalom feltételeként meghatározott kri-

⁶³ 2100/94. sz. rendelet és 1768/95. sz. végrehajtási rendelet. Az EU Növényfajta Hivatalnak (Community Plant Variety Office – CPVO) külön vizsgáló kapacitása nincs, a DUS-vizsgálatok elvégzésére az egyes tagországok intézményeivel kötött együttműködést. Az EU közös fajtaoltalomra a bejelentés a Hivatal okmányainak kitöltése után közvetlenül vagy a nemzeti hatóságokon keresztül történhet. A fajta technikai vizsgálatát tagországok esetén általában annál a nemzeti hatóságnál rendeli meg, ahol a bejelentés történt. Az EU-n kívüli országokból érkező bejelentéseket a jó referenciával rendelkező tagországok hatóságainak adja át. A közösségi fajtaoltalomra bejelentett fajtákat, valamint az oltalmat kapott fajtákat a Hivatal a rendszeresen megjelenő hivatalos lapjában teszi közzé. (Official Gazette of the Community Plant Variety Office).

tériumok azonosak a nemzeti fajtaoltalomnál ismeretekkel, az újdonság kivételével. A fajta akkor minősül újnak, ha a kérelem beadását megelőzően a nemesítő tudtával nem hozták kereskedelmi forgalomba:

- az EU területén egy évnél korábban,
- az EU területén kívül 4 évnél, fás növények és szőlő esetén 6 évnél korábban.

A fajtaoltalom feltétele, valamint annak tartalma és terjedelme azonos az 1991. évi Egyezményre épülő nemzeti fajtaoltalom szabályaival.

Az oltalom minimális időtartama lágyszárú növényeknél 25 év, faszárú növényeknél 30 év.

Tagállami szintű magyar szabályozás

A nemzeti fajtaoltalom, mint az egyes tagállamok területére érvényes fajtaoltalom az UPOV 1961. évi megalakulásával kezdődött. Magyarország, Olaszország kivételes volt annyiban, hogy lehetőség volt az ipari találmányokra vonatkozó törvény szerint a növényfajták szabadalmaztatása is. Magyarországon 1969 óta van lehetőség arra, hogy a növényfajtákat oltalomba részesítsék.⁶⁴

A jelenlegi fajtaoltalmi szabályozás részben az UPOV Egyezményre épül.⁶⁵ 1969–1983 között a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1969. évi II. törvény alapján vált valamennyi növényfaj fajtája szabadalmaztathatóvá, sőt ezt még az állatfajtákra is kiterjesztették. A találmányok szabadalmi oltalmát az 1995. évi XXXIII. törvény szabályozza, amelynek korábbi XIII. fejezete tartalmazta a növényfajták, a XIV. fejezete pedig az állatfajták oltalmára vonatkozó szabályokat. A 2002-ig működő szabadalmi oltalom feltételei, időtartama és terjedelme azonos volt az UPOV-tagországokban inkább elterjedt fajtaoltalmi (nö-

⁶⁴ A növényfajták oltalmazása (korábban 2002-ig szabadalmaztatása) Magyarországon a Magyar Szabadalmi Hivatal (MSZH) feladata. A Hivatal közzéteszi fajtaoltalomra bejelentett, valamint a fajtaoltalomban részesült növényfajták jegyzékét az évente több alkalommal megjelenő Szabadalmi Közlöny és Védjegyértesítőben és az évente kiadásra kerülő Növényfajta Katalógus című „kék” füzetében. A oltalomra bejelentett és oltalmazott növényfajtákról CD-ROM is készül, amelyet évente megküldenek az UPOV genfi központjának, de ezek a fajták megtalálhatóak az MSZH honlapján is.

⁶⁵ Magyarország 1983-ban csatlakozott az UPOV 1978. évi átdolgozott Egyezményéhez. Az Egyezmény hazai kihirdetése után a szabadalmi törvényt is módosították, és a növényfajták szabadalmi oltalmi eljárását az UPOV Egyezmény szerint vezették be.

vénynemesítői jog) rendszerével, és teljesen eltért az ipari találmányokra vonatkozó szabályoktól. Az új törvényben meghatározott nemesítői jogok és a növényfajta-oltalom tartalma azonos az EU fajtaoltalmi rendszerét ismertető 3.3.4. pontban leírtakkal. Bevezeti a farmerjog lehetőségét is ugyanazokra a növényfajokra, amelyre az EU közös fajtaoltalmi rendelet is engedélyezi.

Az 1978. évi UPOV Egyezmény alapján készült nemzeti fajtaoltalmi törvények szerint az oltalom feltétele és az oltalom terjedelme azonos a magyar fajtaoltalmi rendszer ismertetésekor leírtakkal.

2.2. A növényfajtaoltalom jogi tartalma

A növényfajtaoltalom minden oltalmazott növényfajtaival kapcsolatos jogot (nemesítés, vetőmag szaporítás, forgalmazás stb.), a fajtatulajdonosnak tart fenn, aki jogdíj megfizetése fejében, meghatározott felhasználási ciklusig engedélyezi a fajta használatát.⁶⁶

A növényfajta oltalom is jogi monopóliumot ad, a növényfajta-oltalom tulajdonosának hasznosítási joga teljes körű. A növényfajta-oltalom jogosultjának kizárólagos joga van a növényfajta hasznosítására.⁶⁷ Ez a jogosulti igény azonban összetett.

A növényfajta-oltalom dologi jogi szerkezetéből eredően jogosulti pozícióból eredő igények oltalmi, a harmadik személyek tőrési kötelezettségé jelentőek. A növényfajta-oltalom alapján a növényfajta-oltalom jogosultjának kizárólagos joga van magának az oltalommal való rendelkezésre, az oltalom alá eső növényfajta hasznosítására. A kizárólagos rendelkezési hasznosítási jog alapján a jogosult bárkivel szemben felléphet, aki engedélye nélkül az oltalom alatt álló növényfajta szaporítóanyagát.

A kizárólagos hasznosítási jog alapján a jogosult bárkivel szemben felléphet, aki engedélye nélkül az oltalom alatt álló növényfajta szaporítóanyagát:

- előállítja vagy újból előállítja (többszörözi),
- szaporítás céljából előkészíti,
- forgalomba hozatalra ajánlja,

⁶⁶ Magyarország 1983-ban csatlakozott az UPOV-hoz, és a 2002. évi LI. törvényben hirdette ki az 1991-ben felülvizsgált egyezményt.

⁶⁷ A Jogosult engedélye nélkül hasznosítható az Szt. 109/A. §-ban foglalt, 21 növényfaj, melyre a gazdálkodói előjog szabályai az irányadóak.

- forgalomba hozza,
- az országból kiviszi, az országba behozza,
- bármelyik fenti cselekmény céljából raktáron tartja.

A kizárólagos hasznosítási joggal összefüggően személyes adató szolgáltatási jogot megába foglalóak, másfelől a termékspecifikusan rendelkezésiek, ennek részeként a díjigény merül fel, a jogsértő igénybevétel esetén abbahagyásra, kártérítésre jogosultságot megalapozóak. A Jogosult a növényfajta hasznosításának engedélyezéséért jogdíjat szedhet.

A védett jog korlátai

Az első korlát az időbelileg meghatározott jogvédelem, a második korlát szankciós jellegű a rendeltetésének megfelelően nem gyakorolt jog kényszerhasznosításba vonható, amely a kényszer engedélyezés folytán ismert és felhasználhatóvá válik a jogosult akarata ellenére is.

A kizárólagos hasznosítási jog nem terjed ki,

- a magánhasználat céljából végzett, illetve a gazdasági tevékenység körén kívül eső cselekményekre;
- a növényfajtaival kapcsolatos kísérleti célú cselekményekre;
- olyan cselekményekre, amelyeket további fajták nemesítése céljából végeznek,

A növényfajta oltalom tehát tartalmilag és tárgyilag, időben is korlátozott jogi monopóliumot ad, főszabályként gazdasági monopóliummá nem válhat. Az ezt akadályozó eszközök egy felől általánosak, a szabadalmi jogi szabályozásban erednek, mint a kényszerengedély rendszere, és a jogi monopólium időben korlátozott fenn állása jelölhető meg a legfontosabbként.

Sajátos önálló oltalmi tárggyá vált a géntechnológiával módosított növényfajták elismerésének jogi szabályozása. Az elismerést megalapozó kísérleti megfigyelések teljesen azonosak a nem GM fajtákéval, kibővítve a módosított tulajdonság ellenőrzésével. Ennek tárgyalása meghaladja a jelen tanulmány kereteit.

2.3. A növényfajta oltalom specifikus agrárjogi korlátai

Vannak az oltalomból fakadó jogi monopóliumot áttörő, sajátos specifikus agrárjogi speciális eszközök is, mint a kistermelői mentesség, és az un farmer privilégium. A legintenzívebb feloldása a hasznosítási kizárólagosságnak a farmerprivilégium. A nemzeti fajtaoltalommal vé-

dett fajtákra vonatkozóan a farmerjog bevezetése nem kötelező, ezt az egyes országok oltalmi törvényei szabályozzák (Pl. Németországban alkalmazzák, de Olaszországban nem engedélyezett).

A gazdálkodói privilégium

A növényfajta oltalmi rendszernek az iparjogvédelem szabályozási modelljétől való egyik legmarkánsabb eltérő ismertető jegye: a farmerprivilégium. Az erőteljes magánjogi korlátozás eredője a mezőgazdasági termelő sajátos támogatási igénye, amely szembeeszik az oltalmi jogosult védelmi igényével szemben, és tűrésre kötelezi az oltalom jogosultját, egyúttal oldja a mezőgazdasági termelő kötelezeti joghelyzetét, alanyi jogokkal átalakítva az alapjogviszonyt.

A farmerprivilégium általánosságban azt jelenti, hogy a termelő az oltalmazott fajtaival előállított termést a saját birtokán vetőmagként újra felhasználhatja a fajtaoltalmas külön engedélye nélkül.

Az uniós fajtaoltalmi rendelet részletesen szabályozza a farmerjog alkalmazását. A nemzeti fajtaoltalommal védett fajtákra vonatkozóan a farmerjog bevezetése nem kötelező.⁶⁸ Ez a gazdálkodói privilégium kivételes és szigorú feltételek teljesüléséhez kötött jogintézmény. Az uniós jogszabály végrehajtását a tagállami szabályozás szolgálja.

A privilégium szinte alapjaiban kezdi ki az általános szabályozási célt és tartalmat. A növényfajta-oltalom jogosultjának növényfajta kizárólagos hasznosítására való joga megtörik. A jogosult nem léphet fel a mezőgazdasági termelővel szemben, az engedélye nélkül használhatja az oltalom alatt álló növényfajta szaporítóanyagát szaporítás: újraelőállítás, megtöbbszörözés céljával.

Az utántermesztéshez nem kell ugyan a nemesítő engedélye, de fizetni kell érte és a termelő köteles ezt a tevékenységet a fajtaoltalmasnak jelenteni (meg kell adni a termelő nevét, címét, a fajta nevét, az utántermesztés nagyságát).

Az utántermesztési díjnak jelentősen kisebbnek kell lennie, mint a certifikált vetőmag után fizetendő licencdíjnak. A kistermelők mentesülnek (mentesülhetnek) a licencdíj fizetés alól.

Nem terjed ki az oltalom alatt álló növényfajta szaporítóanyagának forgalomba hozatalára, az arra vonatkozó ajánlat megtételére, de

⁶⁸ Egyes országok oltalmi törvényei szabályozzák: pl. Németországban alkalmazzák, de Olaszországban nem engedélyezett.

nem vonatkozik a hibrid- és szintetikus fajtákra sem. Az un. szabadelvirágzású fajok közül is csak a következőkre terjed ki:

- takarmánynövények: csicseriborsó, csillagfürt, lucerna, borsó, alexandriai here, perzsahere, lóbab, bükköny és Portugáliában egyéves és évelő olasz perje;

- gabonafélék: zab, árpa, rizs, kanáriköles (fénymag), rozs, tritikálé, búza, durum búza, tönkölybúza;

- burgonya;

- olaj- és rostonövények: káposztarepce, réparepce, olajlen.

A gazdálkodói privilégium célhoz kötöttsége

Nem jelenti a gazdálkodói privilégium egyik változata sem a mezőgazdasági termelő teljes jogi függetlenségét az oltalom jogosultjától. Amennyiben a saját gazdaságban előállított oltalom alá eső növényfajta termését nem ebben a gazdaságban hasznosítja, hanem más gazdaságban, akkor a farmer privilégium nem illeti meg a termelőt.

A mezőgazdasági termelőt a hasznosítási jogának kizárólagosságára vonatkozó szabályok alóli mentesülés, a privilégium csak a további termelésre: a szaporítás⁶⁹ céljából való hasznosítás esetén illeti meg. A betakarításból származó vetőmaghoz saját gazdaságában való elvetésével kell hozzá jutnia.

A gazdálkodói privilégium alanyi korlátja

A mezőgazdasági termelő és a kistermelő

A mezőgazdasági termelő a 1307/2013 EU Parlamenti és Tanácsi rendelet 4. Cikk (1) *a pontja* szerint olyan természetes vagy jogi személy, illetve természetes vagy jogi személyek olyan csoportja - tekintet nélkül az ilyen csoportnak vagy tagjainak a nemzeti jog szerinti jogállására - akinek, illetve amelynek a mezőgazdasági üzeme az EUSZ-nek az EUMSZ 349. és 355. cikkével együtt értelmezett 52. cikkében meghatározottak szerint a Szerződések területi hatálya alá tartozik, és aki, illetve amely mezőgazdasági tevékenységet folytat;

⁶⁹ A szaporítóanyag a termés, valamint a terményből közvetlenül előállított termék.

Kistermelőnek minősül az EU területén az, aki a termelői támogatásról szóló uniós jog⁷⁰ szerinti azon a gazdák, akik nem gazdálkodnak nagyobb területen, mint ami 92 tonna gabona termeléséhez szükséges. Ez gabona esetében kb. 16 ha. A mezőgazdasági kistermelők meghatározásával részletesen a 1768/95 EGK rendelet foglalkozik, amely egyúttal meghatározza a fajtajogosultak és a mezőgazdasági termelők jogait és kötelezettségeit.⁷¹

A gazdálkodói privilégium nem kényszerengedély, nem szükséges hozzá a jogosult alanyi oldalon az oltalom megszerzésétől számított törvényes határidő eltelte és a jogosultnak bizonyítottan felróható hasznosítási kötelezettség, ideértve a hasznosítási engedélyt, mindezekre való komoly előkészületet elmulasztása, úgy, hogy ezáltal a gazdálkodó felhasználói közösségen keresztül megfosztja a társadalmi közösséget az oltalommal védett találmány hasznosulásától.

A kötelezeti pozícióban lévő gazdálkodónak nem kell bizonyítania, hogy a jogosult növény fajtatulajdonosa

a) megfelelő feltételek mellett, ésszerű időn belül sem volt hajlandó önként engedélyt adni a növényfajta hasznosítására, továbbá, hogy

b) a növényfajtat kellő terjedelemben hasznosítani tudja.

A kötelezeti oldalon jelenik meg az agrárjogi alanyi szűkítő feltétel: a mezőgazdasági termelő személye.

A jogosulti engedély alóli kötelezettségtől való mentesülés alanyi feltételeként a gazdálkodónak igazolnia kell, hogy az Szt. 109/A.§ (3) bekezdés b) pontja alá eső mezőgazdasági termelő: olyan természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiség nélküli szervezet, aki vagy amely szántóföldi növénytermesztéssel foglalkozik. Az alanyi korlát nem önmagában és önmagáért való, ma mezőgazdasági termékelőállítás

⁷⁰ 765/92 EGK, és az azt felváltó 1307/2013/EU Rendelet, 1305/2013/EU rendelet, 228/2013/EU rendelet, 1306/2013/EU rendelet az 1306/2013/EU rendelet. Azok a termelők, akik nem kívánnak részt venni a rendszerben, vagy kiválasztásra kerültek az 1305/2013/EU rendelet 19. cikke (1) bekezdésének c) pontja értelmében nyújtott támogatásra, többé nem jogosultak részt venni a rendszerben.

⁷¹ A kistermelők támogatását a 228/2013/EU rendelettel létrehozott támogatási programokon belül kell kezelni. A rendelet alaptámogatási rendszerrel és az azzal kapcsolatos kifizetésekkel, valamint a termeléstől függő támogatással és a mezőgazdasági kistermelői támogatási rendszerrel kapcsolatos rendelkezéseit nem szabad alkalmazni az említett régiókra. Bizottságnak felhatalmazást kell kapnia arra, hogy bizonyos jogi aktusokat fogadjon el a mezőgazdasági termelők megszerzett jogainak és jogos elvárásainak védelméhez szükséges intézkedések megállapításának vonatkozásában.

minőségi és mennyiségi biztonsága, azon belül is annak döntő kiindulási feltétele a szaporító anyagok minőségi és mennyiségi biztonsága, mint közérdekű cél teljesülése a döntő korlátozási elem. Ez az alanyi és tárgyi egymásra utaltság egyben tárgyi korlátozások alá is vetett, valójában egy viszonylag tárkörű mezőgazdasági növényfajta vetőmagjára terjed ki.

A díjfizetési kötelezettség alól egyedül a mezőgazdasági kistermelő mentesül.

A gazdálkodói privilégium tárgyi korlátja

Az un. farmerprivilégium, mint agárgazdálkodói privilégium tárgyi korlátja magyar nemzeti szabályozásban is közvetlenül és taxatívén meghatározott. Az Szt. 109/A.§ (2) bekezdése alapján a gazdálkodói privilégium csak mezőgazdasági termék, azon belül – élelmiszer- és takarmányozás-biztonság okból kiemelkedő - stratégiai fontosságú mezőgazdasági szabadeltvirágzású növényfajok meghatározott körére terjed ki:

a) takarmánynövények:

1. csicsereborsó (*Cicer arietinum* L.);
2. sárga csillagfürt (*Lupinus luteus* L.);
3. lucerna (*Medicago sativa* L.);
4. takarmányborsó [*Pisum sativum* L. (partim)];
5. alexandriai here (*Trifolium alexandrinum* L.);
6. perzsa here (*Trifolium resupinatum* L.);
7. lóbab (*Vicia faba*);
8. lednek (*Vicia sativa* L.);

b) gabonafélék:

1. zab (*Avena sativa*);
2. árpa (*Hordeum vulgare* L.);
3. rizs (*Oryza sativa* L.);
4. madárköles (*Phalaris canariensis* L.);
5. rozs (*Secale cereale* L.);
6. tritikálé (*X Triticosecale* Wittm.);
7. búza (*Triticum aestivum* L. emend. Fiori et Paol.);
8. durumbúza (*Triticum durum* Desf.);
9. tönkölybúza (*Triticum spelta* L.);

c) burgonyafélék:

1. burgonya (*Solanum tuberosum*);

d) olaj- és rostnövények:

1. olajrepece [Brassica napus L. (partim)];
2. réparepece [Brassica rapa L. (partim)];
3. lenmag, kivéve rostlen (Linum usitatissimum).

A gazdálkodói privilégium a fenti mezőgazdasági növényfajok szaporító anyagára: a vetőmagra kiterjed. A „vetőmag” fogalma felöli a növényfajta-oltalom alatt álló fajták vetőmagja mellett az oltalom alatt álló fajtából lényegében származtatott fajták vetőmagját, az oltalom alatt álló fajta ismételt felhasználását igénylő fajták vetőmagját, valamint azon fajták vetőmagját is, amelyek nem térnek el határozottan az oltalom alatt álló fajtáktól.⁷² Ilyenformán a gazdálkodói privilégium - mint a növényfajta-oltalom által biztosított kizárólagos jog korlátja - a fenti fajták tekintetében is érvényesül.

Nincs mennyiségi korlátozás a saját üzem területére vonatkozóan, de harmadik fél részére azt nem hozhatja forgalomba. Ez alól kivétel a vetőmag-feldolgozás, amely történhet egy szövetkezeti vagy egy másik fél üzemében.

Az utántermesztéshez nem kell ugyan a nemesítő engedélye, de fizetni kell érte és a termelő köteles ezt a tevékenységet a fajtaoltalomsnak jelenteni.⁷³ Az utántermesztési díjnak jelentősen kisebbnek kell lennie, mint a certifikált vetőmag után fizetendő licencdíjnak. Nincs mennyiségi korlátozás a saját üzem területére vonatkozóan, de harmadik fél részére azt nem hozhatja forgalomba.⁷⁴

A rendelkezések betartását kizárólag a fajtatulajdonos ellenőrizheti, hatóságok nem kapcsolódhatnak be a munkába. Információt is csak akkor adhatnak át, ha azt a rendes tevékenységükkel gyűjtötték össze, és az nem jelent sem többletmunkát, sem többletkiadást.

A gazdálkodói privilégium agrárüzemi korlátja: a mezőgazdasági termelő saját gazdasága

Az agrárüzemi korlát⁷⁵ sajátos tartalmú és lényegében félrevezető: úgy tűnik, mintha a termelési egységgel való rendelkező hatalom

⁷² Lásd erről az Szt. 109. §-ának (4) bekezdését.

⁷³ A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy meg kell adni a termelő nevét, címét, a fajta nevét, az utántermesztés nagyságát.

⁷⁴ Kivétel a vetőmag-feldolgozás, amely történhet egy szövetkezeti vagy egy másik fél üzemében.

⁷⁵ 1307/2013 EU Parlament és Tanácsrendelet 4. Cikk (1)b) „mezőgazdasági üzem”:

lenne a típusadó ismérv. Nem így van, valójában az agrárüzemmel/gazdasággal/földdel való rendelkezés annyiban fontos, hogy a termelő az ott megtermelt termékkel: oltalom alá eső növényfajtaival, mint dologgal való szabad rendelkezés jogával bírjon.

A mezőgazdasági termelő tehát akkor bír gazdasággal, ha az ott megtermelt oltalom alá eső növényfajta a földtől való elválasztással tulajdonjogot szerez. Ha ez a törvényi feltétel megvalósul, akkor saját gazdasággal van dolgunk.

Érdemes felfigyelni az Szt. 109/A.§ (3) bekezdésére saját gazdaság fogalma meghatározására. A saját gazdaság fogalmába belefér az agrárfelszerelés nélküli egyszerű földbirtok vagy földbirtokrész, amelyet a mezőgazdasági termelő ténylegesen növénytermesztésre használ. A saját gazdasági tétel nem jelenti azt a követelményt, hogy a mezőgazdasági termelő tulajdonosa legyen a gazdaságnak. A saját gazdaság nem a birtokra vonatkozó feltétlen és teljes dologi jogi hatalmat jelenti, helyette kötelmi jogosultság, pl. földhaszonbérlet is elegendő. A mezőgazdasági termelő függetlenül attól, hogy a földet saját tulajdonaként vagy bármely más jogcímen olyan használja, ha az elválasztott termésen tulajdonjogot szerez, már megvalósítja a saját gazdaság farmer privilégiumhoz szükséges törvényi előfeltételt.

A saját használat nem a birtok/üzem/gazdaság jogcímhöz kötődik tehát, hanem az ott saját maga által előállítottak minősülő termékkel való szabad rendelkezés jogára.

Ennek megfelelően nem feltételezi azonban a saját gazdaság fogalma a mezőgazdasági termelőnek a saját gazdasága keretében való személyes földhasználatot, illetőleg munkavégzést, elegendő törvényi előfeltétel a gazdaságban megtermelt, előállított terméken: az oltalom alá eső növényfajtaival való történő tulajdonjogszerzés.

Másfelől azonban a gazdálkodói privilégiumnak nincs területi korlátja, a mezőgazdasági termelő bármilyen méretű gazdasággal aktíválni tudja a privilégiumot.

A saját gazdaság fogalmi meghatározása végül nem feltételezi a mezőgazdasági termelő által megtermelt növényfajtaival a termelő ugyanazon gazdaságában történő felhasználását sem. A mezőgazdasági termelőnek számtalan gazdaság lehet, így a gazdaságok hálózatán keresztül képes megkerülni az oltalmi célnak az engedélyezési vetületét is.

egy adott mezőgazdasági termelő által kezelt és egyazon tagállam területén található, mezőgazdasági tevékenységekre használt egységek összessége.

A saját gazdaság méretkorlátja nem a farmer privilégium tartalmi eleme, attól teljesen elkülönül. A csaknem teljessé váló mentesség azt is jelenti, hogy a nemesítői, jogutódi fajtatulajdonosi engedélyen kívül a díjigényt is kikapcsolja a törvényi megoldás: a nemcsak gazdasági függetlenség az oltalom jogosultjától a saját gazdaságban megtermelt növényfajta ismételt felhasználásában: újravetésében, szaporításában, hanem jogi függetlenség is, nincs díjátalány fizetési kötelezettség sem. Ő az ún. mezőgazdasági kistermelő⁷⁶, aki/amely díjfizetési kötelezettség nélkül termelhet szántóföldi növénytermesztéssel 20 hektárnál, illetve burgonya esetében 1 hektárnál kisebb területen fajtaoltalom alá eső növényfajta vetőmagja, szaporító anyaga újrafelhasználásával. Az újrafelhasználásnak nincs sem mennyiségi, sem időbeli korlátja.

A gazdálkodói privilégium tartalmi jegyei

A gazdálkodói privilégium a jogosult oldalán engedélyezési jog nélküli díjigény jelent. A jogosult a jogosult a törvényben meghatározott hasznosítási cselekménnyel szemben nem léphet fel, csupán méltányos összegű díj – hasznosító mezőgazdasági termelővel szembeni követelésére korlátozódik [ld. az Szt. új 109/A. §-ának (1) bekezdését].

A gazdálkodói privilégium a mezőgazdasági termelő oldalán díj fejében engedély nélküli hasznosítási jogot jelent. A mezőgazdasági termelő felé semmilyen gazdasági monopólium, kizáró hatalmasság nincs, a termelő jogosult engedély nélkül felhasználni a növényfajtat, szaporító anyagot, nincs szüksége kényszerengedélyre:

- törvényi úton kimondott, nincs szükség kérelemre, és
- általános kényszerengedély, nem kell bizonyítani a gátló szabadságot, pusztán meg kell venni a vetőmagot, szaporító anyagot. Ezáltal törvényileg kizárt a növényfajta-oltalom bitorlás lehetősége.⁷⁷

A gazdálkodói privilégium gyakorlása a jogosult felé csak díjfizetési kötelezettséget keletkeztet.

⁷⁶ A kistermelők mentesülnek (mentesülhetnek) a licencdíj fizetés alól. *Kistermelők jogi fogalma nem ismeretlen az európai uniós jogban. A mezőgazdasági termelők jövedelemtámogatásáról* szóló korábbi, legutóbb 1765/92 EKG tanács/bizottsági rendelet szerint azok a mezőgazdasági termelők minősülnek kistermelőknek, akik nem gazdálkodnak nagyobb területen, mint ami 92 tonna gabona termeléséhez szükséges. Ez gabona esetében kb. 16 ha. A mezőgazdasági kistermelők meghatározásával részletesen a 1768/95 EKG rendelet foglalkozik, amely egyúttal meghatározza a fajtajogosultak és a mezőgazdasági termelők jogait és kötelezettségeit.

⁷⁷Szt. 114/C. §-ának (1) bek.